

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА
ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

Тема: Управління операційною діяльністю підприємства

Спеціальність 051 «Економіка»

Освітня програма 6.051.00.06 «Економіка і бізнес»

Завідувач кафедри: _____ /Мельник Л. Г./

Керівник роботи: _____ /Лукаш О. А./

Виконавець: _____ /Прилобок С. В. /

Група: _____ Едн-61Р

Суми 2020

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційна робота містить 63 сторінки основного тексту, 3 розділи, 5 рисунків, 11 таблиць, список використаної літератури із 26 джерел.

Метою роботи є проведення аналізу результатів операційної та аналізу господарської діяльності ДП «Укрліктрави», а також розробка стратегії удосконалення операційної діяльності підприємства.

Об'єктом дослідження є операційна та господарська діяльність даного підприємства.

Методами дослідження є: спостереження, опису, монографічний, статистичні, розрахунково-конструктивний, факторний аналіз, балансовий, математичний, моделювання тощо.

У першому розділі «Теоретичні аспекти управління операційною діяльністю підприємства» вивчене поняття операційної діяльності підприємства та досліджені підходи до управління процесом проектування операційної діяльності.

У другому розділі «Аналіз організаційної діяльності Білопільської філії ДП «Укрліктрави» Сумської області» наведено загальну, природно-кліматичну та організаційно-економічну характеристику Білопільської філії ДП «Укрліктрави», а також здійснено аналіз результатів операційної діяльності підприємства.

У третьому розділі «Шляхи удосконалення операційної діяльності підприємства» проаналізовано фактори підвищення рентабельності операційної діяльності Білопільської філії ДП «Укрліктрави», на основі яких розроблено інтегровану модель чинників прибутковості виробництва.

Ключові слова: операційна діяльність, управління, рентабельність, прибутковість, ефективність, товарна продукція, виробничі фонди, операційна система.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ОПЕРАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНОСТЮ ПІДПРИЄМСТВА.....	5
1.1. Поняття операційної діяльності підприємств.....	5
1.2. Управління процесом проектування операційної системи.....	14
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІЛОПІЛЬСЬКОЇ ФІЛІЇ ДП «УКРЛІКТРАВИ» СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ.	23
2.1. Загальна, природно – кліматична, організаційно – економічна характеристика Білопільської філії ДП «Укрліктрави».....	23
2.2. Аналіз результатів операційної діяльності підприємства.....	35
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	47
3.1 Фактори підвищення рентабельності операційної діяльності Білопільської філії ДП «Укрліктрави».....	47
3.2 Інтегрована модель чинників прибутковості виробництва.....	49
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	60

ВСТУП

Сьогодні ринок спрямовує та оцінює практично все виробництво лікарської рослинної сировини в Україні. Завдання виробників полягає у визначенні та використанні своїх можливостей, за допомогою яких можна забезпечити конкурентні переваги. Специфіка лікарського рослинництва, а саме: дрібнонасінність, розтягнуті строки появи всходів, великий обсяг затрат ручної праці у процесі догляду за посівами і збиранні сировини, нестабільність попиту з боку фармацевтичної промисловості - була одним із чинників того, що в загальному обсязі сільськогосподарської продукції лікарська рослинна сировина становила доволі незначний відсоток. Однак, вирощування лікарських культур завжди було прибутковим, незважаючи на те, що спеціальну техніку для вирощування і збирання лікарських рослин випускали окремі машинобудівні заводи невеликими партіями за спеціальними замовленнями.

Крім того, як показує практика, лікарські рослини, незважаючи на появу синтетичних ліків (які здебільшого моделюють активні речовини з рослин і є по суті їхніми хімічними аналогами), не втратили свого значення в сучасній медичній практиці. Сировина більш, ніж 100 видів відпускається аптечною мережею для виготовлення в домашніх умовах найпростіших форм ліків - відварів, настоїв, чаїв, тощо. Значно більша кількість рослин - понад 150 видів - використовується для отримання 171 виду сировини і випуску з неї фармацевтичною промисловістю України і країн СНД 254 видів найменувань лікувальних засобів.

Операційна діяльність — це основний вид діяльності підприємства, з метою здійснення якої вона створена. Характер операційної діяльності підприємства визначається насамперед специфікою галузі економіки, до якої воно належить[28,30,36,38,41,48,57,59,61,67,77,78].

Отже, актуальність теми не викликає сумнівів. Зовнішнє середовище будь-якого підприємства є досить динамічним і породжує зміни, а це в свою чергу примушує керівництво компаній до прийняття швидких та ефективних рішень для вирішення проблем. При даних умовах діяльності, все більш важливого значення набуває постійне удосконалення операційної діяльності через формування операційної стратегії компанії. Адже саме від формування ефективних стратегічних цілей та завдань залежить оптимізація шляхів виробництва, планування розробки нових продуктів, зміна собівартості продукції, планування та прогнозування обсягів збуту. Також удосконалення операційної діяльності є реагуванням економічного суб'єкту на зростання конкурентного тиску у галузі, що є однією із основ його виживання на ринку та ефективного стратегічного розвитку.

Дана кваліфікаційна робота містить у собі аналіз результатів операційної діяльності, аналіз господарської діяльності ДП «Укрліктрави», стратегію удосконалення операційної діяльності підприємства.

Під час роботи нами використовувались такі інформаційні джерела: дані оперативного бухгалтерського обліку, річні баланси за 2014-2018 роки, звіти про фінансові результати, звіти про рух грошових коштів, звіти про власний капітал, примітки до річної фінансової звітності, основні економічні показники роботи сільгоспідприємств (Ф.№ 50 - СГ), дані земельної шнурової книги, технологічна карта і звітні калькуляції по вирощуванню лікарських рослин, довідники норм праці, інша документація. Крім цього було використано широке коло літературних джерел. Дані розрахунків бралися за період 2014-2018 рр.

Використовувались наступні методи: спостереження, опису, монографічний, статистичні, розрахунково-конструктивний, факторний аналіз, балансовий, математичний, моделювання тощо.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ОПЕРАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНОСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Поняття операційної діяльності підприємства

Будь-яка корисна діяльність пов'язана з переробкою чого-небудь. Наприклад, переробкою інформації на фондовій біржі, у видавничій справі чи сфері реклами. При наданні послуг (готель, перукарня, туризм тощо) у процес переробки залучаються споживачі. Операції з переробки чого-небудь відбуваються також у структурних (функціональних) підрозділах підприємства, наприклад, у плановому відділі, службі маркетингу, кадрів тощо.

Сучасні процеси виготовлення продукції характеризуються зрощуванням і переплетенням основних, допоміжних та обслуговуючих процесів, при цьому двом останнім відводиться дедалі більше місце в загальному виробничому циклі. Це пов'язане з відставанням механізації та автоматизації обслуговування виробництва порівняно з оснащенням основних виробничих процесів. У цих умовах стає усе більш необхідною регламентація технології та організації виконання не тільки основних, а й допоміжних та обслуговуючих процесів виробництва продукції.

Основою операційного менеджменту є управління операційними системами. Операційна система - це система, що використовує операційні ресурси для перетворення "входу" в продукцію на "виході".

"Вхід" може бути представлений сировиною, замовником або готовою продукцією, отриманою з іншої операційної системи, а також клієнтом (у сфері послуг), якому необхідне обслуговування .

Операційна діяльність - це діяльність, яка здійснюється в рамках операційної системи з метою створення будь-якої корисності шляхом перетворення входів (ресурсів усіх видів) у виходи (готові продукти та послуги).

Операційна функція включає в себе дії, у результаті яких виробляється продукція та послуги, що поставляються організацією зовнішньому споживачеві. Функцію "операції" виконують усі без винятку організації, інакше вони просто не зможуть існувати.

Сутність операційної функції полягає в процесі конверсії (трансформації, перетворення), тобто в послідовній низці подій, у ході яких ресурси перетворюються на готову продукцію чи послуги. Схематично це явище можна передати просто: витрати перетворення результати.

Розрізняють два основних типи конверсії. Перший, відомий під назвою аналітичного, припускає, що сировина перетворюється в один або кілька різноманітних продуктів, що можуть мати, а можуть і не мати схожість з первісним ресурсом за формою та за функціями. Інший тип конверсії, який відомий під назвою синтетичного, передбачає створення єдиного виду продукції на базі використання великої кількості первісних матеріалів.

Таким чином, операційна діяльність являє собою процес перетворення входів у виходи. До складу входів операційної системи належать:

- 1) об'єкти операційної діяльності, на які спрямовані зусилля системи в процесі трансформації: а) матеріальні ресурси; б) клієнти; в) власність клієнтів;
- 2) засоби операційної діяльності;
- 3) персонал.

До складу виходів операційної системи належать:

- 1) основні: а) готова продукція; б) клієнт, стан якого було піддано змінам; в) власність клієнта, що була піддана змінам
- 2) другорядні: а) матеріальні; б) енергетичні; в) інформаційні.

Рішення з виробництва приймаються в контексті загального функціонування підприємства залежно від його місця і ролі на ринку та ухваленої стратегії.

Стратегія ґрунтується на місії підприємства на ринку і відображає, як саме

підприємство планує використовувати всі свої ресурси та функції з метою забезпечення конкурентної переваги.

Операційна стратегія визначає спосіб і рівень використання виробничої потужності, що сприяють реалізації стратегії підприємства. Маркетингова стратегія відображає, за допомогою яких конкретних методів здійснюватиметься збут товарів і послуг, а фінансова стратегія визначає найефективніші варіанти використання фінансових ресурсів підприємства.

Рис. 1.1. Модель операційної системи в загальній структурі промислового підприємства

У процесі виробництва сировина, матеріали змінюють (трансформують) свій стан і перетворюються на продукт, необхідний людині. Операційний процес здійснюється одним чи групою працівників і складається із сукупності технологічно пов'язаних між собою операцій, об'єднаних єдністю кінцевої продукції. Процес включає робочі операції, що становлять організаційно неподільні повторювані однорідні елементи цього процесу. Зовнішньою

ознакою операції є незмінність складу виконавців, предметів і знарядь праці. Кожна операція поділяється на дрібніші елементи, названі робочими прийомами, які, у свою чергу, складаються з робочих рухів.

Виробниче перетворення може мати наступний характер:

- фізичне перетворення як результат виробничого процесу;
- зміна місця розташування як результат транспортування;
- обмін як результат роздрібної торгової операції;
- складське зберігання як результат складського обслуговування;
- фізіологічне перетворення як результат медичного обслуговування;
- інформаційне перетворення як послуга телекомунікації.

Таким чином, можна зробити наступне визначення: ресурси - це керовані фактори виробництва, що наділені вартісними властивостями і перетворюючими можливостями, необхідні для забезпечення функціонування і розвитку виробничих процесів з метою досягнення запланованих результатів.

Щодо виміру ресурсів використовують такі поняття:

"Вузьке місце" або "недостатній ресурс" - будь-який ресурс, потужність (пропускна здатність) якого менше, ніж потреба в ньому. Це обмеження в межах системи, яке лімітує засоби в системі. Недостатнім ресурсом може бути верстат, малокваліфікований персонал або неспеціалізований інструмент.

"Надлишковий ресурс" - будь-який ресурс, потужність якого перевищує потребу в ньому, тобто такий ресурс не може працювати безперервно, оскільки в цьому випадку буде вироблений більший обсяг продукції (надано послуг), ніж потрібно.

"Ресурс обмеженої потужності" - ресурс, завантаження якого практично відповідає його потужності. Він може стати недостатнім ресурсом при умові нечіткого планування його роботи.

На підприємстві управляють не тільки розглянутими вище ресурсами і процесами. Досягти мети можливо лише при реалізації випущеної продукції або

шляхом надання послуг. А це пов'язано із зовнішнім середовищем, яке є споживачем продукту, що випускається, і джерелом постачання ресурсів.

Адже зовнішнє середовище є не тільки джерелом загроз, але й можливостей. Інакше кажучи, менеджмент не обмежується управлінням ресурсами, виробництвом, але й підприємством в цілому. Це поняття пов'язане отримання прибутку, тобто, досягненням мети підприємства [30]. Оскільки ми розглядаємо операційну систему як об'єкт ситуаційного управління, нас, в першу чергу, повинна цікавити відповідь на запитання про те, які можливості ми маємо в даний час і які можливості ми повинні мати в перспективі для забезпечення конкурентоспроможності підприємства.

Розглядаючи операційну діяльність, необхідно зазначити відмінності між процесами виробництва продукції та надання послуг на підприємствах і в організаціях. Основна відмінність полягає в тому, що процес надання послуг характеризується не наявною властивістю, тоді як продукція є фізичним результатом конкретної виробничої операції. Образно виражаючись, послуга - це те, що "падаючи на ногу, не заподіює болю". Інші відмінності полягають в тому, що в процесі надання послуг часто дуже важливим чинником є вдале розташування сервісних приміщень, а також те, що в ньому нерідко беруть участь самі споживачі, чого практично не відбувається в процесі виробництва продукції. Проте дане твердження також не слід сприймати однозначно. Так наприклад, виробники нерідко надають послуги у вигляді сервісного обслуговування продукції, що випускається ними; багато підприємств сфери обслуговування часто проводять фізичну продукцію, яку пропонують своїм клієнтам, або самі в процесі надання послуг споживають які-небудь матеріали.

Операційний (виробничий) процес представляє собою сукупність діяльності людей і засобів праці, необхідних на даному підприємстві для виготовлення продукції, тобто це сукупність взаємозв'язаних процесів праці, а іноді й природних процесів, в результаті яких вихідні матеріали та

напівфабрикати перетворюються в готову продукцію або послуги.

Головну частину виробничого процесу становить технологічний процес, який забезпечує зміну форм, розмірів і властивостей оброблюваних предметів праці і складання готових виробів.

Технологічний процес є частиною виробничого процесу, що містить цілеспрямовані дії щодо зміни і встановлення стану предмета праці. Завершена частина технологічного процесу, що виконується на одному робочому місці, називається технологічною операцією.

Процес виробництва на підприємствах (зокрема машинобудівних) має три стадії: заготівельну, обробну і складальну.

Заготівельна стадія забезпечує одержання різних заготовок: відливків, штамповок, поковок та ін.

Обробна стадія забезпечує механічну, термічну, хімічну обробку та інші її види.

На стадії складання з деталей і вузлів формують складальні одиниці та готові вироби, їх регулюють, випробовують, пакують.

Розглянемо класифікацію виробничих процесів. В залежності від призначення виділяють основні, допоміжні та обслуговуючі виробничі процеси.

Основні виробничі процеси призначені для безпосередньої зміни форми або стану матеріалу товарної продукції, яка є товарною. Наприклад, на автомобілебудівному об'єднанні це процеси виготовлення деталей і автомобіля в цілому; на інструментальних заводах - це виготовлення інструменту.

Допоміжними виробничими процесами називаються процеси, в результаті яких виготовляється продукція, яка використовується на самому виробництві, щоб забезпечити нормальне функціонування основних процесів. Наприклад, виготовлення засобів технологічного оснащення, засобів автоматизації і механізації власного виробництва, запчастин для ремонту

обладнання, виробництво електроенергії, пари, газу на підприємстві.

Обслуговуючі виробничі процеси забезпечують основні та допоміжні процеси послугами, необхідними для їх нормального функціонування. До них належать транспортні та складські процеси.

За рівнем автоматизації виділяють ручні, механізовані, автоматизовані та автоматичні виробничі процеси.

За характером об'єкта виробництва розрізняють прості та складні виробничі процеси.

Простий виробничий процес - це послідовність операцій, результатом яких є виріб.

Складний виробничий процес передбачає поєднання декількох простих процесів.

Уміння менеджера раціонально організувати операційний (виробничий) процес виготовлення виробу полягає власне в тому, щоб розчленувати складний процес на прості, а потім звести їх в єдиний комплекс у часі й просторі так, щоб забезпечити випуск готових виробів або надання послуг у необхідній номенклатурі та кількості, у потрібний строк.

Організація операційного (виробничого) процесу полягає також у забезпеченні раціонального поєднання у просторі й часі основних, допоміжних і обслуговуючих процесів, а також людей і матеріальних елементів виробництва.

Залежно від способу організації виробничого процесу розрізняють різні їх типи.

Під типом виробничого процесу розуміють таку організаційно-технічну характеристику цього процесу, яка базується на його спеціалізації, повторюваності та характері технологічних процесів. Властивий певному виробничому підрозділу тип виробничого процесу зумовлює застосування тут методів підготовки, планування, контролю виробництва, форм організації праці, особливостей технологічних процесів, кожен з яких характеризується

сукупністю ознак. Тому наявність лише однієї з них (наприклад, кількості виробів, що виготовляють) або навіть декількох не дає підстав для висновку про наявність того чи іншого типу виробництва. За сукупністю цих ознак розрізняють одиничне (індивідуальне), серійне і масове виробництво.

В попередній темі нами розглядалися характеристики, специфічні риси та особливості операційних систем одиничного, серійного та масового виробництва. Слід зазначити, що віднесення операційної системи до певного типу виробництва є досить умовним, оскільки різні цехи або дільниці навіть на одному підприємстві можуть характеризуватись різними типами організації виробничих процесів. Наведемо стисло характеристику кожного з вищезазначених типів виробництва.

Одиничний виробничий процес характеризується:

- виготовленням виробів в одиничних екземплярах або малими серіями (один-два десятки на місяць);
- широкою номенклатурою виробів, які виготовляють;
- застосуванням універсального устаткування, універсальних пристроїв, різучого та вимірювального інструменту загального призначення;
- групуванням робочих місць за принципом технологічно однорідних операцій;
- відсутністю закріплення певних операцій за окремими працівниками;
- високою кваліфікацією працівників, яка враховує різноманітний характер виконуваних робіт;
- відсутністю детальної розробки технологічного процесу виготовлення виробу;
- тим, що об'єктом планування, нормування, обліку є весь виріб або його великі вузли (складові частини);
- доволі невисокою вартістю підготовки виробництва нових виробів у зв'язку з наявністю трьох останніх особливостей.

Форма одиничного виробничого процесу поширена на дослідних заводах, які виготовляють складні вироби і системи спеціального призначення. [17]

Для серійного виробничого процесу властивим є:

- виготовлення виробів партіями, які періодично повторюються, близько декількох сотень за місяць - дрібносерійне, 2-5 тис. штук за місяць - великосерійне;
- обмежена номенклатура виробів, які виготовляють;
- застосування універсального та спеціалізованого обладнання, пристроїв, обробного та вимірювального інструменту,
- групування робочих місць за технологічним і предметним принципами;
- закріплення за робочими місцями обмеженої кількості деталеоперацій;
- середня кваліфікація працівників;
- детальне розроблення технологічних процесів;
- об'єкт планування, нормування, обліку - вузли і деталі виробу;
- відносно більші витрати для підготовки виробництва нових виробів порівняно з одиничним типом виробництва.

Цей тип виробничого процесу розповсюджений на підприємствах, які випускають складні вироби і системи спеціального призначення, які часто змінюються за конструкцією.

Масовий виробничий процес має такі особливості:

- вироби виготовляють у великій кількості (6-10 тис. штук за місяць);
- застосовують спеціалізоване та спеціальне обладнання, пристрої та інструменти;
- робочі місця розміщують за ходом технологічного процесу обробки виробів (предметний принцип);
- робочі місця спеціалізують на виконанні однієї операції;
- технологічний процес розробляють детально;
- об'єктом планування, нормування, обліку є деталі, операції;

- робітники можуть мати невисоку кваліфікацію;
- підготовка виробництва нових виробів потребує найбільших витрат (порівняно з іншими типами виробництва).

Такий тип виробничого процесу властивий переважно виробам широкого вжитку (автомобілі, радіоприймачі, телевізори, мобільні телефони тощо). [38]

1.2. Управління процесом проектування операційної системи

З метою вивчення процесів при проектуванні виробничих систем доцільно виділяти три взаємопов'язані аспекти.

В першу чергу розглядається виробничий аспект. Діяльність підприємства оцінюється з погляду виконання його виробничої програми. Програма підприємства поділяється на ряд окремих частин (підпрограм), зміст і обсяг яких різні.

Виробничий аспект набуває першочергового значення в силу того, що якість і обсяг продукції, а також рівень витрат підприємства, одержуваний прибуток впливають на характер здійснюваних ними у процесі відтворення функцій:

- за цими показниками планується та оцінюється діяльність підприємства;
- організація виробництва та структура підприємства визначаються в першу чергу технологією виробництва продукції;
- більша частина найбільш важливих досліджень впливу науково-технічного прогресу здійснюється з погляду відновлення продукції підприємства.

Зростання значення виробничого аспекту в управлінській діяльності спричиняє постановку різноманітних завдань.

Наступним є структурно-організаційний аспект. Організаційна структура підприємства повинна відповідати вимогам раціонального поділу праці. В цьому аспекті можна виділити такі підсистеми:

- прямого перетворення предметів праці (основні підрозділи);
- інших виробничих процесів (допоміжні підрозділи);
- науково-технічної підготовки виробництва (науково-дослідні, дослідно-конструкторські та технологічні роботи);
- управління підприємством в цілому (управління процесами виробництва, планування, обліку).

Організаційна структура підприємства повинна відповідати виробничому аспекту системного підходу до його організації.

Аспект ефективності стосується проблеми вибору критеріїв оцінки якості продукції, так і діяльності окремих виробничих підрозділів підприємства. Необхідно виділити дві сторони даного аспекту:

- інтенсивність впливу підсистем, що визначають ефективність виробництва, на окремі види виробів;
- можливість впливу окремих структурних одиниць підприємства на підсистеми, що визначають ефективність виробництва.

Кожний працівник повинен знати, яким чином він може впливати на ефективність підсистеми, а тим самим сприяти зростанню ефективності діяльності підприємства в цілому.

Управління операційною діяльністю підприємства повинно базуватись на визначених основних категоріях, основними з яких є кінцеві цілі, завдання та критерії операційної діяльності. Ці критерії повинні закладені в основі оцінки діяльності підприємства, яка, в свою чергу, є базою для прийняття управлінських рішень.

Загальний стан операційної системи на промисловому підприємстві характеризується змінами в технологічних процесах, управлінні персоналом, системі якості, системі забезпеченості виробництва інформацією, технологічною документацією, нововведеннями, сировинними, енергетичними, аналітичними ресурсами. Об'єктивна необхідність виділення операційної

діяльності в окрему систему обумовлена особливостями сучасних умов господарювання вітчизняного підприємства. Якщо розглядати підприємство як систему, що має свої складові, то місце операційної системи можна відобразити таким чином (рис. 1.2) :

Рис. 1.2 Операційний трикутник

До складу операційного трикутника певним чином входять також інноваційна та екологічна системи. На виробничому підприємстві "операційний трикутник" відіграє важливу роль, а саме виконує функції забезпечення ефективного функціонування усіх підсистем системи "підприємство"; регулювання виробничих і господарських процесів; розробка порядку перебігу процесів; контроль якості на різних етапах виробничого процесу, а також входу та виходу; проведення маркетингових досліджень на предмет доцільності виробництва, його якісних та кількісних характеристик.

На основі аналізу наукових і практичних досліджень з даного питання можна зробити висновок, що більшість проблем підприємства відійде на задній план у випадку, коли буде приділятися увага операційній діяльності як системі, а не окремим її частинам. Проблема може бути вирішена при ретельному плануванні усіх аспектів виробничо-управлінської діяльності господарюючого суб'єкта. Тому застосування спеціальної методики проектування операційної системи виробничого підприємства з точки зору менеджменту операцій за її функціональними блоками є вкрай актуальною.

Як правило проектування операційної системи розглядають на рівнях

проектування підприємства, продукту, виробничих процесів, потужностей, іноді навіть матеріально-технічної бази. Але проектування системи управління операційної системи не зустрічається в жодній з методик. Саме управлінська ланка є визначальною, адже від якості прийняття управлінських рішень залежить ефективність функціонування операційної системи.

Розглянемо запропоновану Л.І. Федуловою та О.В. Декалюк методику проектування операційної системи виробничого підприємства, яка схематично зображена на рисунку 1.3

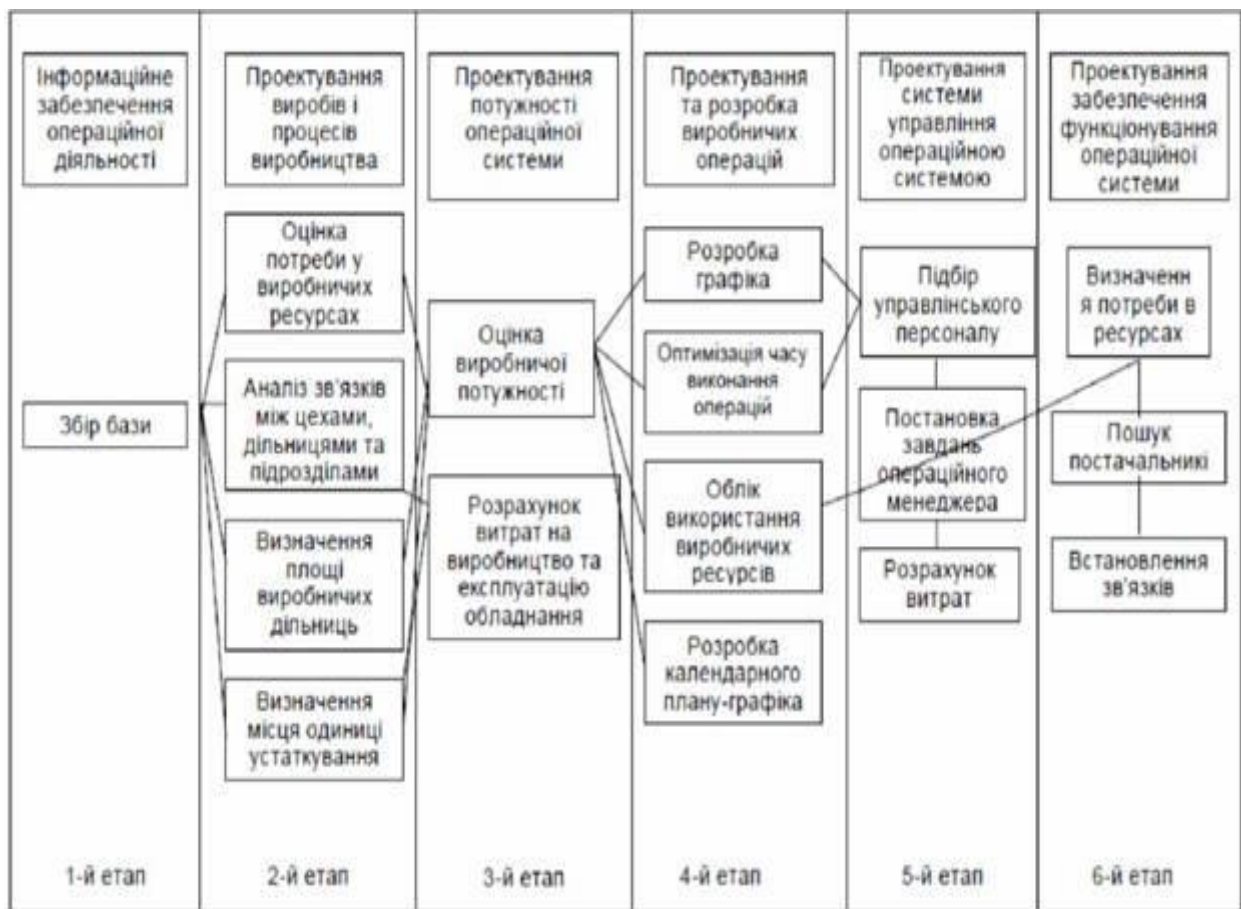

Рис. 1.3 Методика проектування операційної системи виробничого підприємства

Сучасними дослідниками сьогодні приділяється увага лише проектуванню виробничих підрозділів і процесів виробництва, дана методика передбачає проектування всієї операційної системи.

За розробленою методикою процес проектування операційної системи включає такі основні етапи:

- збір аналітико-інформаційних даних;
- проектування виробів і процесів виробництва;
- проектування потужності операційної системи;
- проектування та розробка виробничих операцій;
- проектування системи управління операційною системою;
- проектування забезпечення функціонування операційної системи.

Вагомий акцент при вирішенні даної проблеми слід робити на логічній послідовності виконуваних менеджером робіт при прийнятті управлінських рішень щодо функціонування операційної системи на кожному етапі проектування.

Збір аналітико-інформаційних даних передбачає збір оперативно-технологічної, обліково-економічної та іншої інформації, що відображає перебіг виробничого процесу, стан систем забезпечення, якості, виробничої логістики. Для вдалого проектування операційної системи в першу чергу слід розглядати технологічну документацію, а саме маршрутні, операційні та операційно-інструкційні технологічні карти, які використовуються залежно від типу виробництва.

Маршрутні карти містять перелік цехів, а усередині цехів - перелік технологічних операцій із зазначенням устаткування, технологічного оснащення, розряду робіт і норм часу за кожною операцією. Вони використовуються в умовах одиничного і дрібносерійного виробництва, коли буває їх достатньо для обробки деталей або виконання складальних операцій. Операційні карти використовуються в серійному виробництві і містять перелік "переходів" операцій із зазначенням устаткування для виконання операції, режимів обробки і технологічного оснащення по кожному "переходу", розряду роботи, нормі часу за окремими складовими і на операцію в цілому.

Операційно-інструкційні карти використовуються в масовому виробництві і містять більш докладні вказівки для виконання технологічних операцій, включаючи ескізи налагоджень, способи кріплення і виміри деталей, організацію робочого місця.

Виходячи з того, що операційна система є системою з чітко вираженими управлінськими функціями, особливу увагу слід приділяти контролю виконання технологічних операцій. Контрольні операції встановлюються технологами відповідно до вимог креслень і технічних умов та фіксуються в технологічних картах. Для складних і відповідальних операцій технічного контролю розробляються спеціальні карти з зазначенням у них об'єкта контролю, місця його виконання, методу і засобів контролю, припустимих відхилень.

Наступним джерелом збору необхідних даних є обліково-економічна документація, що надається планово-економічним відділом і бухгалтерією. Оцінка цієї документації дає можливість проаналізувати стан підприємства та його готовність (наявність необхідних ресурсів) до змін.

Поряд зі збором необхідної інформації виникає необхідність графічної побудови моделі організаційної структури управління операційною системою, де наведені ієрархічні зв'язки та інформаційні потоки. На ній добре видно підпорядкованість та функції, які дублюються, тобто можуть бути скорочені.

Повний список робіт, що виконується в системі управління дає можливість їх логічного групування, ранжування, водночас визначаються потреби в ресурсах і часі на виконання кожної з них. На основі цих аналітичних даних можна визначити доцільність виконання кожної з робіт і закріпити їх однорідні групи за конкретними підрозділами.

Для ефективної роботи операційного менеджера на даному етапі пропонується використовувати наступну логічну послідовність прийняття управлінських рішень. Спочатку здійснюється постановка цілі, потім визначається потреба інформації за блоками ОС, а саме одночасно проводиться

збір інформації про хід виробничого процесу, функціонування системи забезпечення, систему якості, логістичну систему, систему управління. Після цього здійснюється відокремлення та оцінка оперативної інформації; відокремлення та оцінка аналітичної інформації; створення єдиної бази даних (на електронних носіях); оцінка достовірності отриманої інформації; відсів некоректної інформації та тієї, що дублюється; формування нової бази даних; оцінка повноти отриманої інформації; внесення правок; результат.

Після збору необхідної інформації варто перейти до проектування виробів і виробничих процесів. Проектування виробів спрямоване на задоволення потреб споживачів. При аналізі конкретних вимог споживача до виробу слід розглядати відносну значимість таких критеріїв проектування виробу, як вартість, якість, економічність експлуатації, елементи розкоші, розмір, потужність, міцність, термін експлуатації, надійність в експлуатації, вимоги до обслуговування, його простота, універсальність використання, безпека експлуатації тощо.

Проектування виробів повинно передбачати логічну послідовність дій операційного менеджера (прийняття управлінських рішень): обирається продукт, що буде вироблятися; проводиться оцінка попиту; розраховуються витрати на створення даного продукту; складається список усіх складових (деталей) виробу; розробляється перелік усіх функцій виробу з урахуванням запитів споживача; визначаються основні та можливі альтернативні функції виробу; визначаються затрати альтернативних функцій виробу, з яких обирається декілька з найменшими затратами; проводиться аналіз можливого впровадження та витрат; обирається найкращий варіант; розробляється детальний проект; робиться висновок про доцільність, економічність та ефективність даного продукту.

Проектування виробничого процесу, за допомогою якого буде виготовлено спроектований виріб, передбачає визначення його етапів і часу

виконання робіт. Важливо на цьому етапі приділити увагу не лише технологічним процесам, а й логістичним, контрольним та іншим допоміжним процесам системи "виробництво".

Третій етап запропонованої методики передбачає проектування потужності операційної системи. Традиційно під потужністю розуміють максимальний обсяг продукції за певний період часу. Визначення необхідної потужності обов'язково має враховувати наявний попит, від точності розрахунку якого залежить точність рівня необхідної потужності.

Серед існуючих методів прогнозування необхідної потужності можна застосовувати методику трендового проектування. Такий вибір можна пояснити тим, що процедура трендового проектування легко здійснюється за допомогою пакета аналізу MS Excel. На сьогоднішній день більшість працівників промислових підприємств обирають роботу з цією програмою, як досить просту та зручну в користуванні.

Четвертий етап даної методики передбачає проектування виробничих операцій. До даного етапу відносять розробку графіка виконання робіт, розробку календарного плану, розрахунків використання виробничих ресурсів.

Етапи з другого по четвертий даної методики можна об'єднати в процедуру проектування матеріально-технічного об'єкта (виробничого підрозділу, цеху). Процес проектування матеріально-технічного об'єкта виробничого підприємства (підрозділу, цеху) складається з ряду логічно пов'язаних між собою, послідовно виконуваних завдань операційного менеджера, націлених на збір вихідних даних. Тут необхідно мати повну інформацію про схему планування виробничого процесу, задану продуктивність та асортимент продукції, що випускається; визначення кількості й типів виробничих ресурсів, що необхідні для забезпечення заданої продуктивності; визначення площі для кожної виробничої ділянки. Аналіз зв'язків між різними ділянками включає визначення їх розташування (за результатами третього і

четвертого етапів виконують генеральне компоновання із зазначенням усіх розмірів і місця розташування кожної виробничої та допоміжної дільниці; при цьому звичайно проробляють кілька можливих варіантів). Крім того потрібно визначити точне місце кожної одиниці обладнання та інших виробничих ресурсів на кожній дільниці, а також визначити потужності елементів операційної системи на рівні цеху.

Управлінська діяльність відіграє важливу роль у проектуванні операційної системи і включає системи оперативного управління виробництвом, якістю, матеріально-технічними запасами і технічним обслуговуванням, що побудовані на тих самих основних принципах. Мета усіх цих систем - забезпечення економічно ефективною реалізації цілей операційної стратегії підприємства. Будь-яка система оперативного управління підприємством включає такі основні елементи:

- керований процес або параметр технологічного процесу;
- інформаційний канал зворотного зв'язку - для виміру дійсних результатів керованого процесу та значень параметрів технологічного процесу;
- порівняння дійсних результатів керованого процесу та значень параметрів технологічного процесу з розрахунковою нормою (продуктивністю);
- коригувальні дії при одержанні сигналу про відхилення ходу виробництва за припустимі межі;
- система планування, що задає показники контрольованого процесу.

З огляду на вищенаведене, можна зробити висновок, що управління операційною системою виробничого підприємства реалізується в рамках конкретного господарського механізму, у якому розрізняють статику (його організаційну структуру) і динаміку (процеси прийняття рішень, що відбуваються). Останнім етапом пропонованої методики є проектування забезпечення функціонування операційної системи. На цьому етапі потрібно проводити визначення потреби в ресурсах.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БІЛОПІЛЬСЬКОЇ ФІЛІЇ ДП «УКРЛІКТРАВИ» СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Загальна, природно – кліматична, організаційно – економічна характеристика Білопільської філії ДП «Укрліктрави»

Білопільську філію Державного підприємства «Укрліктрави» (до 26.12.2017 ДП «Победа»), яка розташована в північній частині лівобережного лісостепу України, землі господарства розташовані навколо міста Білопілья, адміністративний центр знаходиться у м. Білопільлі на відстані 10 км від залізничної станції Білопілья південної залізниці і 45 км від обласного центру м. Суми.

Державне підприємство «Победа» 26 грудня 2017 року реорганізоване шляхом приєднання до Державного підприємства «Укрліктрави» відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України № 424-р від 16.05.2016 року та наказу №343 Міністерства аграрної політики та продовольства України від 14.07.2016 року.

Філія не є юридичною особою і здійснює свою діяльність від імені Підприємства та в межах повноважень, встановлених Положенням. Філія має баланс, який входить до консолідованого балансу Підприємства, печатку зі своїм найменуванням, інші печатки та штампи. Філія діє на засадах підпорядкованості органам управління Підприємства, а її керівник несе персональну матеріальну, дисциплінарну відповідальність за стан фінансово-господарської діяльності внутрішнього бухгалтерського і податкового обліку Філії. Підприємство несе відповідальність за всіма зобов'язаннями Філії. Очолює держгосп керівник (директор), який координує всю управлінську роботу і спирається на заступника та головних спеціалістів, керуючих відділків, кожен з яких наділений власними повноваженнями.

Предметом діяльності Філії є сукупність виробничих, господарських, комерційних, торгово-посередницьких, фінансових і соціальних функцій, робіт і послуг, які виконуються в інтересах Підприємства та споживачів продукції.

Державне підприємство «Побєда» було створене 27 квітня 1957 року як спеціалізоване господарство по вирощуванню лікарських рослин шляхом приєднання двох колгоспів «Новий шлях» ім. Молотова, а також радгоспу «Побєда» Київського тресту м'ясо-молочної промисловості УРСР.

Зі своєю роллю і поставленими на неї задачами «Побєда» завжди справлялась успішно і впевнено займала чільні позиції серед сільгоспвиробників не тільки району, а й області. А що стосується вирощування лікарської сировини, то Білопільська «Побєда» добре відома не тільки в Україні, а й в країнах ближнього і дальнього зарубіжжя.

Колектив господарства неодноразово відзначався - Дипломами всеукраїнського конкурсу «Суспільне визнання», Головного управління пенсійного фонду України «Почесний страхувальник 2007 року» та багатьма іншими винагородами.

Білопільська філія ДП «Укрліктрави» складається з трьох структурно відокремлених відділків, децю віддалених один від одного. Відділки мають назви: Побєдівський, Білопільський та Прорубський і входять в межу м. Білопілья. Адміністративний центр знаходиться на території Білопільського відділку.

Кожен з трьох відділків очолює керуючий відділком, що призначається на посаду і звільняється керівником. Керуючі координують та організують керівництво власним відділком і, в той же час, вони підконтрольні і підзвітні керівникові. Кожен управляючий має у своєму підпорядкуванні бригадирів тракторної, рільничої бригади та завідуючого фермою.

Крім того виробнича база, котельня, очисні споруди, ремонтно – механічна майстерня, автопарк, будівельна бригада об'єднані в базу

виробничого обслуговування, пекарня та цех напівфабрикатів мають власних завідуючих, що підпорядковуються керівникові.

Юридична адреса підприємства: 41800, Україна, Сумська область, м. Білопілля, вул. Миру, 2.

Білопільська філія ДП «Укрліктрави» розташована у північній частині Лівобережного лісостепу України та Вирському районі Середньоруської підвищеної провінції і у другому агрокліматичному районі Сумської області, який характеризується помірним кліматом з теплим літом при значній кількості вологи і не дуже холодною зимою з відлигами. Згідно багаторічних спостережень Сумської метеорологічної станції ізотерми липня складають +19 С; січня – 7,5 С. Максимальна зафіксована температура - + 39 С; мінімальна - - 36 С. Середньорічна кількість опадів складає 575-600 мм. Річна сумарна сонячна радіація: 3950 Мдж/м.кв. Кількість днів зі стійкими морозами - 95. Дати утворення та зникнення стійкого снігового покриву: 14/XII – 3/IV. Кількість днів з середньодобовою температурою повітря понад 10 хліба, хлібобулочних виробів, напівфабрикатів.

Із зернових культур вирощуються озима пшениця, ячмінь, овес, гречка, кукурудза.

З лікарських, в основному, вирощуються - валеріана, ехінацея, подорожник великий, собача кропива, розторопша. Головною лікарською культурою була і залишається валеріана. На загальнодержавному ринку по вирощуванню кореня валеріани за 1993 рік господарство займало монопольне становище. Сьогодні валеріана вирощується на площі 150 га, щорічно заготовляється біля 100 тонн сухого кореня валеріани.

Суворе дотримання технологій вирощування і переробки лікарської рослинної сировини, контроль за її якістю дозволяє господарству виробляти конкурентоспроможну продукцію, яка має високий імідж в Україні та за її межами. На протязі останніх трьох десятиріч господарство не отримало жодної

рекламації та претензії на якість відправленої продукції. Слід також відмітити, що лікарська рослинна сировина вирощується екологічно безпечно, без використання ядохімікатів.

Особлива увага в Білопільській філії ДП «Укрліктрави» приділяється розвитку галузі тваринництва. Поголів`я великої рогатої худоби складає 1100 голів (з них 280 корів), яке розміщене на двох молочно-товарних фермах та фермі по відгодівлі молодняку. В останні три роки надій на фуражну корову складає більше 5000 кг молока.

В 2004 році на базі молочно-товарної ферми Білопільського відділку було створено племінний репродуктор по розведенню північно-східного молочного типу бурої худоби. Племінне поголів`я на даний період налічує 200 голів. Господарство є постійним учасником обласних і державних сільськогосподарських виставок, де неодноразово нагороджувалось дипломами і відзнаками. Племінні тварини господарства були визнані чемпіонами та лідерами бурих порід.

Для поліпшення якості продукції та зменшення енергоємності в 2006 році був введений в дію молокопровід АДМ-8 на 400 голів із доїльними апаратами «Дуовак» фірми «DeLaval». Окрім ВРХ підприємство займається вирощуванням овець і свиней.

В останні роки господарство займається переробкою та реалізацією власної продукції – введені в дію пекарня, цех напівфабрикатів, відкриті магазини в усіх відділках господарства і на Білопільському ринку. Щорічно виробляється хліба і хлібобулочних виробів більше ніж 200 тонн, напівфабрикатів – до 15 тонн, товарообіг торгових точок складає більше 1 млн. грн.

Одним із основних завдань господарства є оновлення техніки, використання в виробництві ресурсо- та енергозберігаючих технологій. Так з 2003 року було придбано основних засобів на 4,6 млн.грн. в тому числі – 3

трактори Т-150К, 6 тракторів МТЗ, 3 зернозбиральні комбайни, 2 силосозбиральні комбайни, грузопасажирські автомобілі, ґрунтообробна техніка.

На сушильному комплексі замість газового обладнання використовуються більш економічні тепло генератори на твердому паливі.

У сільському господарстві земля — це головний засіб виробництва, без якого неможливий сам процес виробництва продукції рослинництва і тваринництва. Земельні ресурси є основою матеріального і духовного виробництва. Від характеру і рівня ефективності використання землі залежить розвиток продуктивних сил, масштаби виробництва і матеріальне благополуччя народу.

Земельні ресурси необхідні всім галузям народного господарства, однак їх роль у різних сферах суспільного виробництва не однакова. Якщо в промисловості, крім добувної, земля є лише просторовим базисом, то в сільському господарстві вона головний засіб виробництва. Земля значною мірою визначає темпи розвитку і рівень ефективності сільськогосподарського виробництва. Отже, розглянемо ситуацію з даним видом ресурсів в аналізованому господарстві.

Аналізуючи дані таблиці 2.1 слід відмітити, що за період 2014 – 2018 рр. площі с/г угідь господарства залишились майже не змінними. Рівень розораності земель складає 87,5%. Впродовж досліджуваного періоду зміни відбулися в площах між сінокосами і пасовищами, та незамінною були площі багаторічних насаджень.

У цілому можемо зробити висновок, що земельний фонд господарство використовує інтенсивно, оскільки рівень освоєння загальної земельної площі складає 83,4% і на 5% ще вищий рівень розораності сільськогосподарських угідь.

Спеціальна валеріанова сівозміна складається із 4 полів, доречі, так як і подорожникові

Таблиця 2. 1. Структура земельного фонду ДП «Укрліктрави»

Види земельних угідь	2014		2015		2016		2017		2018		Абсолютне відхилення 2018 від 2014	
	Площа, га	Питома вага, %	Площа, га	Питома вага, %	Площа, га	Питома вага, %	Площа, га	Питома вага, %	Площа, га	Питома вага, %	Площа, га	Питома вага, %
с/г угіддя, всього	3114	100,0	3115	100,0	3107	100,0	3107	100,0	3112	100,0	-2	-
в т.ч.												
- рілля	2725	87,5	2755	88,4	2721	87,6	2721	87,6	2723	87,5	-2	-
- сінокоси	235	7,6	206	6,7	156	5,0	130	4,1	102	3,3	-133	-4,3
- пасовища	141	4,5	141	4,5	217	7,0	243	7,9	274	8,8	+133	+4,3
- багаторічні насадження	13	0,4	13	0,4	13	0,4	13	0,4	13	0,4	-	-
Рівень розораності, %	87,5		88,4		87,6		87,6		87,5		-	

1. Пар чистий
2. Озима пшениця або ячмінь ярий
3. Валеріана
4. Кукурдза на силос

Спеціальна подорожникові сівозміна

1. Конюшина
2. Озима пшениця або ячмінь ярий
3. Кукурудза на силос
4. Ячмінь підсівом конюшини

Кожне аграрне підприємство, виходячи з власних потреб, виробленої стратегії і взятих на себе зобов'язань, розподіляє вироблену продукцію. У певних пропорціях воно спрямовує її на виробничі потреби для наступного циклу розширеного відтворення (кормів, насіння, посадочного матеріалу відтворення стада та ін.), на громадське харчування і забезпечення продуктами

дитячих ясел і садків, на оплату праці натурою і, нарешті, на продаж.

Спеціалізація сільського господарства — це переважний розвиток однієї або кількох галузей у виробництві товарної продукції. Для того, щоб виявити спеціалізацію господарства, потрібно ознайомитися з її структурою товарної продукції (табл. 2.2).

Аналізуючи дані таблиці 2.2 можна сказати, що найбільшу питому вагу в структурі товарної продукції в рослинництві в 2018 році займає зерно 22,7% та молоко 36,7 %. Виручка від реалізації всіх видів продукції збільшилась за 2014-2018 роки на 2984,2 тис грн. Суттєве позитивне зрушення в вартості реалізованої продукції відбулося з 2016 року, надалі спостерігається незначне її коливання. Структура по роках в товарній продукції змінюється, оскільки поряд із загальними змінами вартості товарообігу змінюються і суми виручки в розрізі видів продукції. Питома вага зернових зменшилась на 8,8%, проте збільшилась доля сої на 16,9%, та майже на стільки ж зменшення лікарської сировини. Що ж стосується виручки від реалізації продукції тваринництва, то за досліджуваний період в її структурі спостерігається сталість.

В структурі товарної продукції в середньому за 2014-2018 роки молоко займає 38,3 %, дещо менша частка припадає на реалізацію зернових культур 26,81 %. Отже, на підприємстві склався молочно-зерновий виробничий напрямок спеціалізації. Враховуючи те, що питома вага основного виду продукції в загальній структурі виручки рослинництва і тваринництва займає понад 30 %, то можна констатувати, що господарство має середній рівень спеціалізації та є багатогалузевим.

Від кількості, вартості, технічного рівня, ефективності використання основних виробничих фондів значною мірою залежать кінцеві результати діяльності підприємства: виробництво продукції, її собівартість, прибуток, рентабельність, стійкість фінансового стану. Розглянемо структуру основних виробничих фондів ДП «Укрліктрави» в динаміці за 2014- 2018 роки (табл.2.3).

Таблиця 2.2. Динаміка, склад і структура товарної продукції

Види продукції	2014		2015		2016		2017		2018		В середньому за 5 років	
	тис. грн	Питома вага,%	тис. грн	Питома вага,%	тис. грн	Питома вага,%	тис. грн	Питома вага,%	тис. грн	Питома вага,%	тис. грн	Питома вага,%
Зернові та зернобобові	2454	31,5	911,9	13,2	3308,6	28,7	3453,6	30,8	2448,9	22,7	2515,5	26,1
Соя	231,3	3,0	360,8	5,2	988,0	8,6	902,9	8,0	2141,5	19,9	924,8	9,6
Лікарські трави	1251,8	16,1	881,1	12,7	1196,6	10,4	1537,6	13,7	330,9	13,1	1039,6	10,8
Соняшник	-	-	-	-	-	-	-	-	279,5	2,6	55,9	0,6
Інша продукція рослинництва	24	0,3	31,8	0,5	35,4	0,3	32,7	0,3	15,0	0,1	27,9	0,3
Всього по рослинництву	3961,1	50,8	2185,6	31,6	5528,6	48,0	5926,8	52,8	5215,8	48,4	4563,7	47,4
Молоко	2796,4	35,9	3429,4	49,6	4584,4	39,8	3694,5	32,9	3959,8	36,7	3692,9	38,3
Приріст ВРХ	747,7	9,6	1040,5	15,1	1296,1	11,2	1354,3	12,1	1350,4	12,6	1157,8	12,0
Приріст свиней	248,1	3,2	149,0	2,2	73,1	0,6	165,8	1,5	226,4	2,1	172,5	1,8
Інша продукція тваринництва	23,0	0,3	68,0	1,0	31,0	0,3	87,9	0,8	23,4	0,2	46,7	0,5
Всього по тваринництву	3815,2	48,9	4686,9	67,8	5993,3	52,0	5302,5	47,2	5560,0	51,6	5069,9	52,6
Разом по тваринництву і рослинництву	7776,3	99,7	6872,5	99,4	11521,9	99,9	11229,3	100	10775,8	51,6	9633,6	99,9
Послуги в с/г	20,3	0,3	40,8	0,6	6,0	0,1	-	-	5,0	-	13,2	0,1
Всього по підприємству	7796,6	100	6913,3	100	11527,9	100	11229,3	100	10780,8	100	9646,8	100

Таблиця 2.3. Динаміка складу і структури основних виробничих фондів

Показники	2014		2015		2017		2018		Відхилення 2018 від 2014	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Будинки, споруди, передавальні пристрої	8700	58,5	8700	58,3	10725	59,7	10725	59,7	+2025	+23,3
Машини та обладнання	4451	29,9	4574	30,6	5575	31,0	5773	32,0	+1322	+29,7
Транспортні засоби	1419	9,6	1349	9,1	1348	7,5	1173	6,5	-246	-17,3
Інструменти, прилади, інвентар	207	1,4	222	1,5	233	1,3	264	1,5	+57	+27,5
Багаторічні насадження	2	0,01	2	0,01	2	0,01	2	0,01	-	-
інші основні засоби	88	0,6	79	0,5	78	0,5	78	0,5	-10	-11,4
РАЗОМ	14867	100,0	14926	100,0	17961	100,0	18015	100,0	+3148	+21,2

На основі даних таблиці 2.3 слід відмітити, що вартість основних виробничих фондів у 2018 році в порівнянні з 2014 роком збільшилась на 3148 тис. грн., або на 21,2%. Вартість машин та обладнання за досліджуваний період зросла на 1322 тис. грн., або на 29,7%, будинків та споруд — на 2025 тис. грн., або на 23,3%, інструментів, приладів, інвентарю — на 57 тис. грн., або на 27,5%, багаторічних насаджень - незмінна, транспортних засобів — зменшилась на 246 тис. грн., що склало .

У структурі основних виробничих фондів найбільшу питому вагу займає пасивна їх частина - будівлі, споруди та передавальні пристрої. Якщо в 2014 р. їх частка становила 58,5%, то в 2018 р. — 59,7%, тобто збільшилась на 1,2%. Позитивним є збільшення питомої ваги машин та обладнання за аналізований період на 2,1%. Узагальнюючу оцінку рівня ефективності використання капіталу, вкладеного в основні засоби, надамо на основі комплексного, інтегрального показника фондівдачі. Зростання інтегрального показника

свідчить про збільшення загального рівня завантаженості обладнання.

Основою збільшення виробництва сільськогосподарської продукції і підвищення матеріального добробуту населення є раціональне використання трудових ресурсів і зростання продуктивності праці на основі застосування прогресивних форм її організації та відповідних методів матеріального і морального заохочення працівників у досягненні високих кінцевих результатів. У зв'язку з цим очевидна необхідність всіх господарств та їх виробничих підрозділів на господарський розрахунок, самофінансування і самоуправління. У сучасних умовах лише наукова організація виробництва і праці в змозі створити умови для ефективного розвитку виробництва на інтенсивній основі.

Окрім того, достатня забезпеченість сільськогосподарського підприємства необхідними трудовими ресурсами, їх раціональне використання, високий рівень продуктивності праці мають велике значення для збільшення обсягів виробництва продукції та підвищення ефективності виробництва.

Таблиця 2.4. Динаміка середньооблікової чисельності працівників та ефективність використання робочої сили в ДП «Укрліктрави»

Показники	2014	2015	2016	2017	2018	Відхилення 2018 від 2014, ±	
						одиниці	%
Середньооблікова чисельність працівників – всього, осіб	214	227	222	190	162	-52	-24,3
Середньооблікова чисельність працівників, зайнятих в с.-г. виробництві – всього, осіб, в т.ч. в:	195	197	191	174	146	-49	-25,1
рослинництві	100	95	116	110	97	3	-3,0
тваринництві	95	102	75	64	49	+46	+48,4
Відпрацьовано 1 робітником днів в середньому по господарству	263	258	231	2472	2726	+9	+3,4
Вироблено ВП в спів ставних цінах на 1 середньо-облікового працівника – всього, тис грн., в т.ч.:	31,3	26,0	32,0	34,0	40,3	+9,0	+28,8
Фонд оплати праці, тис грн.	2072,6	28,72,5	3496,7	3271,2	3009,3	+937,3	+45,2
Середньорічна заробітна плата одного робітника, тис грн.	10,6	14,6	18,3	18,8	20,6	+10,0	+94,3

Характеристика трудових ресурсів теж має виняткове значення для розуміння аспектів діяльності ДП «Укрліктрави» (таблиця 2.4.)

Згідно даних таблиці 2.4, відмічається до 2016 року стабільна чисельність персоналу взагалі, та зменшення чисельності працівників, зайнятих в сільськогосподарському виробництві відбувається в останні 2 роки. В цілому близько 25% зменшення спостерігається в 2018 році в порівнянні з 2014 роком зменшення середньооблікової чисельності як загального персоналу, так і сільськогосподарських працівників.

Фонд оплати праці зріс у 2018 році порівняно з 2014 роком на 45,2%, а середньорічна заробітна плата 1 працівника збільшилась майже вдвічі у відповідності із загальноекономічними законами зростання заробітної плати більш високими темпами порівняно із зростанням продуктивності праці є негативним фактором кадрової політики, проте з огляду на соціальні моменти, є цілком виправданою.

Ступінь задоволення потреб населення в продуктах харчування і товарах широкого вжитку із сільськогосподарської сировини залежить від кінцевих результатів виробничої діяльності аграрних підприємств.

Фінансові результати діяльності господарства характеризуються сумою отриманого прибутку і рівнем рентабельності. Прибуток підприємства отримують головним чином від реалізації продукції, а також від інших видів діяльності. Чим більше підприємство реалізує рентабельної продукції, тим більше отримує прибутку, тим кращий його фінансовий стан.

Обсяг реалізації і величина прибутку, рівень рентабельності залежать від виробничої, постачальницької, збутової і комерційної діяльності, тобто ці показники характеризують всі сторони господарювання.

Як видно з даних таблиці 2.5, у 2018 році господарство у результаті своєї діяльності отримало найбільший прибуток у розмірі 1196 тис. грн. у 2014 — 2016 рр. господарство спрацювало також прибутково, проте рівень

рентабельності був 1 – 2%. Розмір чистого прибутку склав відповідно 193 і 212 та 219 тис. грн.

Таблиця 2.5 Динаміка основних економічних показників діяльності підприємства (тис. грн.)

Показники	Роки					Відхилення (±)
	2014	2015	2016	2017	2018	
1	2	3	4	5	6	7
Валова продукція у співставних цінах 2015 року	6108.6	5116.1	6114.7	5951.5	5897.7	-210.9
Доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	9643	8999	13408	12846	12330	+2687
Собівартість реалізованої продукції	7784	7940	12100	11521	10507	+2723
1	2	3	4	5	6	7
Валовий прибуток	1859	1059	1308	1325	1823	-36
Фінансовий результат операційної діяльності: прибуток (+) збиток (-)	+339	+460	+463	+786	+1196	+857
Чистий фінансовий результат	+244	+393	+463	+786	+1196	+857
Фінансовий результат від чистої діяльності (±)	+193	+212	+219	+667	+1196	+1003
Сукупний дохід (±)	+193	+212	+219	+667	+1196	+1003
Загальні операційні витрати, тис.грн.	12058	13129	16749	16149	14870	+2812
Рівень рентабельності діяльності підприємства, %	1.6	1.6	1.3	4.1	8.0	+6.4 п.п.

Для подальшого підвищення прибутковості та рентабельності господарству необхідно і надалі працювати над зниженням собівартості продукції за рахунок упровадження високопродуктивних сортів і гібридів

культур, автоматизації виробництва, хімізації рослинництва, меліорації, широкого використання досягнень науки і передового досвіду. Зміцнення матеріально-технічної бази, упровадження інтенсивних технологій виробництва, прогресивних форм організації праці, поліпшення матеріального стимулювання праці мають сприяти підвищенню врожайності основних культур та збільшенню обсягів виробництва продукції.

Однак, аналіз економічно-фінансових умов діяльності буде неповним без аналізу відносних показників ефективності інтенсифікації діяльності підприємства (таблиця 2.7).

2.2. Аналіз результатів операційної діяльності підприємства

Для отримання об'єктивної оцінки ефективності підприємства необхідно урахувати оцінку тих витрат, що дали змогу одержати ті чи інші результати. Процес виробництва здійснюється через поєднання факторів, що його визначають: засобів праці (основні фонди), предметів праці (оборотні фонди), робочої сили (трудові ресурси). Крім того, істотним чином на виробництво впливає фінансовий стан підприємства, а також певні організаційні, управлінські, технологічні та інші переваги, що відображаються як нематеріальні ресурси. Тож за узагальнюючу оцінку витрат логічно взяти оцінку всіх перелічених ресурсів.

Загальне уявлення про економічний стан та можливості прибуткового розвитку підприємства дає валюти балансу та її структури. Ріст валюти балансу підприємства вказує на те, що йому вдається нарощувати загальний обсяг ресурсів для фінансування своєї діяльності, а зниження свідчить про зростання виробництва. Динаміку сукупного авансованого капіталу ДП «Укрліктрави» представлено нижче (таблиця 2.6).

Аналіз даних таблиці 2.6 показав тенденцію до зміни обсягів діяльності підприємства. За виключенням 2015 та 2017 років, за останні роки

спостерігається збільшення суми авансованого капіталу, причому це спостерігається не рівномірно. Найсуттєвіше зростання відбулося у 2018 році в порівнянні з кожним роком досліджуваного періоду. У 2017 році валюта балансу знову скоротилась на 388 тис.грн., на це вплинуло скорочення обсягів операційної діяльності, яку буде винисено дещо пізніше.

Таблиця 2.6 Динаміка сукупного авансованого капіталу

Показники	2014	2015	2016	2017	2018	2018±,% від	
						2014	2018
Валюта балансу, тис.грн.	10913	10541	11964	11576	14306	+31,1	+23,6
Приріст(+), зменшення(-), тис.грн.	-132	-372	+1423	-388	+2730	-	-
Темп приросту,%	98,8	96,6	113,5	96,8	123,6	+24,8 п.п.	+26,8 п.п.

В основному, приріст авансованого капіталу відбувся в оборотні активи, які в порівнянні з 2014 роком збільшилось на 3925 тис.грн., а джерелами відтворення діяльності послужили як власний капітал в сумі 3205 тис.грн., так і короткострокові зобов'язання в сумі 979 тис.грн.

Взаємозв'язок результативної операційної діяльності зі структурою капіталу можна прослідивши за вертикальним і горизонтальним аналізом балансу. В розрахунок ми взяли 3 середніх періоди, в яких простежувалось збільшення суми авансованого капіталу, а саме 2014, 2016 та 2018 роки

Дані таблиці 2.7 свідчать, що в основному зміни в продовж досліджуваного періоду змінилися в структурі майно. Чітко виражена в активах підприємства тенденція зменшення первісної кожної вартості необоротних активів, при чому первісна вартість основних засобів збільшилось на 3086 тис.грн., або на 20,7%. Це свідчить про непропорційність нарахування амортизації, що необхідно дослідити в подальшій роботі, і розцінити як фактор зменшення собівартості продукції.

Таблиця 2.7 Аналітичний баланс ДП «Укрліктрави»

Активи	2014		2016		2018		Пасив	2014		2016		2018	
	тис.грн	%	тис.грн	%	тис.грн	%		тис.грн	%	тис.грн	%	тис.грн	%
I. Необоротні активи	6941	63,6	7127	59,6	6409	44,8	I. Власний капітал	9078	83,2	10403	87,0	12253	85,6
Основні засоби	6427	58,9	6417	53,6	5241	36,6	Зареєстрований капітал	6377	58,4	6377	53,3	6377	44,6
Первісна вартість	14926	-	17865	-	18015	-	Додатковий капітал	2399	22,0	3519	29,4	3541	24,7
Біологічні активи	514	4,7	678	5,7	1139	8,0	Резервний капітал	109	1,0	288	2,4	472	3,3
Інші	-	-	32	0,3	29	0,2	Нерозподілений прибуток	193	1,8	219	1,9	1863	13,0
II. Оборотні активи	3972	36,4	4837	40,4	7897	55,2	II. Довгострокові зобов'язання	549	5,0	220	1,8	-	-
Запаси	528	4,8	435	3,6	462	3,2	III. Поточні зобов'язання і забезпечення	1074	9,8	1018	8,5	2053	14,4
Незавершене виробництво	573	5,2	593	5,0	3375	23,6	Короткострокові кредити	-	-	250	2,1	-	-
Готова продукція	1263	11,6	1898	15,9	1479	10,3	Кредиторська заборгованість	1067	9,7	765	6,4	2021	14,2
Товари	128	1,2	145	1,2	123	0,9	за товари, роботи, послуги	831	7,6	212	1,8	2021	14,2
Біологічні активи	1266	11,6	1559	13,0	343	2,4	за розрахунками з учасниками	235	2,1	553	4,6	-	-
Дебіторська заборгованість	199	1,8	105	0,8	2025	14,2	Інші поточні зобов'язання	8	0,1	3	0,1	32	0,2
Гроші та їх еквіваленти	7	0,1	70	0,6	17	0,2	IV. Зобов'язання та групи вибуття (забезпечені)	185	2,0	323	2,7	-	-
Інші	8	0,1	32	0,3	73	0,4							
III. Групи вибуття	-	-	-	-	-	-	V. Чиста вартість активів	-	-	-	-	-	-
БАЛАНС	10913	100,0	11964	100,0	14306	100,0	БАЛАНС	10913	100,0	11964	100,0	14306	100,0

В структурі капіталу суттєвих змін за досліджуваний період практично не відбулося; дещо збільшилась питома вага власного капіталу, за рахунок зменшення залученого в цілому.

Однак і в складі залученого капіталу вартість поточних зобов'язань збільшилось майже на 1 млн.грн., а за рахунок погашення довгострокових зобов'язань ми спостерігаємо відповідні зміни в його структурі.

Проте збільшення майже на 2 млн.грн. дебіторської та на 1 млн.грн. кредиторської заборгованості свідчить про погіршення розрахункової політики підприємства, а отже є резерви удосконалення постачальницької та збутової складової операційної діяльності.

Основною рушійною запорукою розвитку операційної діяльності підприємства є якість за напрямками формувань і складу прибутку.

Прибуток — це та частина виручки, що залишається після відшкодування всіх витрат на виробничу й комерційну діяльність підприємства. Характеризуючи перевищення надходжень над витратами, прибуток виражає мету підприємницької діяльності і береться за головний показник її результативності (ефективності). Прибуток є основним джерелом фінансування розвитку підприємства, удосконалення його матеріально-технічної бази, забезпечення всіх форм інвестування.

Валовий прибуток — це різниця між виручкою та виробничими витратами (собівартістю продукції, визначеною калькулюванням за неповними витратами). Це поняття включає власне прибуток і так звані невиробничі (адміністративні, комерційні) витрати.

Операційний прибуток, що його часто називають чистим прибутком, дорівнює валовому прибутку за мінусом невиробничих витрат.

Маржинальний прибуток характеризує обсяг виручки від продажу продукції за мінусом змінних витрат. Він включає власне прибуток і постійні витрати. Отже, такий прибуток за величиною збігатиметься з валовим прибутком, коли калькулювання здійснюватиметься лише за змінними витратами. Розглянемо динаміку значень прибутків нашого господарства за

останні чотири роки.

Аналізуючи абсолютні значення доходів і витрат, як по окремим господарським операціям так і видах діяльності, необхідно дослідити причини виникнення їх величин, склад мобілізації внутрішніх резервів підвищення фінансового результату.

Так як метою будь – якого бізнесу є отримання позитивного фінансового результату, то в наступній таблиці ми проаналізуємо фінансові результати ДП «Укрліктрави» за досліджуваний період (таблиця 2.8)

Аналізуючи динаміку і структуру фінансових результатів діяльності підприємства можна зробити висновок, що за досліджуваний період з 2014 по 2018 роки (включно) Білопільська філія ДП «Укрліктрави» є прибутковим підприємством, в якому чітко простежується позитивна динаміка обсягу чистого прибутку. При чому, найкращі фінансові результати спостерігається в останні 2 роки, та найбільша сума чистого прибутку отримана в 2018 році.

Загальні позитивні тенденції відмічаються і по прибутку від звичайної і операційної діяльності, а також валовому прибутку. Результати 2018 року перш за все обумовлені відносним зменшенням суми собівартості реалізованої продукції, а ніж збільшенням доходу. Тому, якщо цей результат визваний економією витрат, чи правильністю управлінських рішень – ситуація вимагає відповідних висновків, а якщо це недолік зменшення обсягів реалізації, чи погіршення структури, висновок звідси негативний. Тому наступний крок аналізу є визначенням. Чистий прибуток або збиток підприємства нормується з урахуванням операцій грошового і не грошового характеру, відстрочення, нарахування минулих років, майбутніх надходжень чи платежів, статей доходів і витрат, пов'язаних з господарською діяльністю. Вплив на групування доходів і витрат мають чітко визначені види господарської діяльності підприємства, серед яких поряд з інвестиційною і фінансовою переважаючу роль відіграє операційна діяльність:

- надходження коштів від реалізації продукції;
- надходження коштів за надання права користування активами;

- платежі постачальникам;
- виплати працівникам, тощо.

Таблиця 2.8 Динаміка і структура фінансових результатів
по етапах формування, тис. грн.

Показники	2014	2015	2016	2017	2018	Відхилення ± 2018 р. від:			
						2014		2017	
						тис.грн.	%	тис.грн.	%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Виручка від реалізації	11572	10799	16098	15926	14385	+2813	+24,3	-1541	-9,7
Чистий дохід (виручка)	9643	8999	13408	12846	12330	+2687	+27,9	-516	-4,0
Собівартість реалізованої продукції	7784	7940	12100	11521	10501	+2723	+35,0	-1014	-8,8
Валовий прибуток (+), збиток (-)	1859	1059	1308	1325	1823	-36	-1,9	+498	+37,6
Інвестиційний дохід	1949	3443	2533	2788	2975	+1026	+52,6	+187	+6,7
Адміністративні витрати	667	577	555	526	618	-49	-7,3	+92	+17,5
Витрати на збут	227	296	341	302	275	+48	+21,1	-27	-8,9
Інші операційні витрати	2575	3169	2482	2499	2709	+134	+5,2	+210	+8,5
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Прибуток (+), збиток(-) від операційної діяльності	+339	+460	+463	+786	+1196	+857	+252,8	+410	+52,2
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування	+244	+393	+282	+762	+1196	+952	в 3,9р	+434	+57,0
Податок на прибуток	51	38	7	10	-	-51	-	-10	-
Надзвичайні доходи	-	188	36	33	-	-	-	-33	-
Надзвичайні витрати	-	331	92	118	-	-	-	-118	-
Чистий фінансовий результат	+193	+212	+219	+667	+1196	+1003	в 5,2р	+529	+79,3
Фінансовий результат від звичайної діяльності	+193	+355	+275	+752	+1196	+1003	в 5,2р	+444	+59,0

Аналіз руху грошових коштів за складом і в динаміці надано в наступній таблиці.

Таблиця 2.9 Динаміка руху грошових коштів в результаті операційної діяльності за 2014-2018 роки

Стаття	2014	2015	2016	2017	2018
1	2	3	4	5	6
I. Рух коштів у результаті операційної діяльності					
Надходження від: Реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	4932	4693	6880	8382	5402
Повернення податків і зборів у тому числі податку на додану вартість	74	65	58	-	-
Цільового фінансування	-	4	-	-	-
Надходження від отримання субсидій, дотацій	-	-	-	-	-
Надходження авансів від покупців і замовників	6806	8380	9021	6485	869
Надходження від повернення авансів	9	18	16	-	-
Надходження від відсотків за залишками коштів на поточних рахунках	-	-	-	-	-
Надходження від боржників неустойки (штрафів, пені)	-	-	1	5	1
Надходження від операційної оренди	-	-	-	-	-
Надходження від отримання роялті, авторських винагород	-	-	-	-	-
Надходження від страхових премій	-	-	-	-	-
Надходження фінансових установ від повернення позик	-	-	-	-	-
Інші надходження	153	85	8	7	2006
Витрачання на оплату: Товарів (робіт, послуг)	4030	4530	8185	8096	2452
Праці	2320	2715	3005	2842	2768
1	2	3	4	5	6
Відрахувань на соціальні заходи	936	1308	1520	1406	1371
Зобов'язань з податків і зборів				573	504
Витрачання на оплату зобов'язань з податку на прибуток	52	37	7	10	
Витрачання на оплату зобов'язань з податку на додану вартість	93	53	60	45	
Витрачання на оплату зобов'язань з інших податків і зборів	474	509	617	518	504

Витрачання на оплату авансів	1888	1523	1712	1119	187
Витрачання на оплату повернення авансів	1	256	251	-	-
Витрати на відрядження	1349	1710	23	-	-
Витрачання на оплату цільових внесків	-	-	-	-	-
Витрачання на оплату зобов'язань за страховими контрактами	-	-	-	-	-
Витрачання фінансових установ на надання позик	-	-	-	-	-
Інші витрачання	125	146	56	139	978
Чистий рух коштів від операційної діяльності до надзвичайних подій	697	462	548	650	17

Як видно з результатів аналізу даних таблиці 2.9 найвищі суми надходжень грошових коштів у результаті операційної діяльності стабільно поступало від покупців та замовників, при чому ці надходження переважають суми реалізації продукції, що і обумовлює наявність значних сум дебіторської заборгованості. Витрати на придбання товарів (робіт і послуг), на оплату праці і відрахувань на соціальні заходи домінують в загальній сумі витрати операційної діяльності.

Аналіз структури витрат на виробництво, управління, збут та інших операційних витрат за економічними елементами дає можливість визначити резерви, ефективного ними управління та корегування суми нерозподіленого прибутку на не грошові статті, зокрема на суму амортизації.

Витрати – це зменшення економічних вигод протягом облікового періоду у вигляді вибуття або амортизації активів або ж у вигляді виникнення зобов'язань, результатом чого є зменшення власного капіталу, за винятком зменшення, пов'язаного з виплатами учасникам або вилучення капіталу власником.

Операційні витрати – це витрати основної діяльності підприємства, а також інших видів діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою. Основна діяльність являє собою операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою

створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу.

По – перше, витрати можна розглядати як поточні витрати діяльності підприємства, тобто собівартість продукції (робіт, послуг). Тут можливі різні варіанти визначення поточних витрат і прибутку, що використовуються у розрахунках.

По – друге, витрати можна розглядати як авансовану вартість (авансований капітал) для забезпечення виробничої та фінансово – господарської діяльності підприємства.

Щоб мати точне уявлення про досліджуване підприємство розглянемо структуру витрат на виробництво продукції (послуг), проаналізовану на основі даних звітності за 2014 – 2018 роки. Відповідні результати подані в таблиці 2.9. При проведенні аналізу операційних витрат було визначено, що в 2018 році їх сума становить 14870 тис.грн., і збільшилась вона в порівнянні з базисним роком дослідження майже на чверть, а саме на 23,3%.

Найсуттєвіше відносне відхилення в сталому збільшенні спостерігається по іншим операційним витратам на 112,1%, та відрахування на соціальні заходи на 53,7%.

Слід відмітити також про зростання суми амортизації у 2018 році в порівнянні з 2014 роком та витратами на оплату праці, відповідно на 16.7 та 19.1%, проте саме тому матеріальні витрати збільшуються нижчими темпами ніж всі інші. В структурі ж операційних витрат найвища питома вага належить матеріальним витратам (коливаються від 53 до 60%) та витратами на оплату праці (в межах від 20,4 до 25,6%). В цілому ж за елементами загальне відхилення структури операційних витрат за останні 5 років складає $\pm 5,6\%$.

Проте аналіз динаміки і структури витрат в абсолютному значенні не може дати виключної інформації про ефективність здійснення операційної діяльності, а від так ми проведемо розрахунки відносних показників

Аналіз показників витрато віддачі свідчить про підвищення ефективності операційної діяльності, оскільки майже за всіма

співвідношеннями можемо зробити висновок, що кожна понесена гривня операційних витрат принесла більше виручки, і прибутку підприємства. Проте витрато місткість авансованого капіталу підвищується, тобто, динаміка витрат набагато стрімкіша в збільшенні порівнюючи з приростом як авансованого капіталу так і власного в т.ч. при чому більше різниця по відношенню до останнього.

Таблиця 2.10 Динаміка відносних показників витрато віддачі

Показники	2014	2015	2016	2017	2018	Відхилення 2018 від 2014	
						одиниці	%
Припадає на 1 тис. операційних витрат:							
- авансованого капіталу грн	905,0	802,9	714,3	716,8	962,1	+57,1	+6,3
- виручки від реалізації, грн	799,7	685,4	800,5	795,5	829,2	+29,5	+3,7
- валового прибутку, грн	154,2	80,7	78,1	82,0	122,6	-141,6	-91,8
- чистого прибутку, грн	16,0	16,1	13,1	41,3	80,4	+64,4	+402,5
Співвідношення суми власного капіталу і операційних витрат, раз	1,32	0,70	0,62	0,68	0,82	-0,5	-37,9

Витрато віддача перш за все характеризується показниками рентабельності.

Показники рентабельності беруть активну участь у процесах аналізу фінансово– господарської діяльності підприємств, фінансовому плануванні, прийнятті управлінських рішень потенційними кредиторами і інвесторами.

Прибуток як економічна категорія являє собою грошовий вираз вартості реалізованого чистого доходу, основну форму грошових накопичень господарюючих процесів.

Рівень прибутку визначає рентабельність (прибутковість) використання ресурсного потенціалу, окупність витрат і авансованого капіталу, достатній

рівень яких забезпечує можливості розширеного відтворення виробництва і стабільності операційної діяльності.

Рентабельність – це відносний показник результативності та прибутковості виробництва. Роботу підприємства можна вважати рентабельною, якщо суми від реалізації продукції достатні не тільки для покриття витрат на виробництво і реалізацію, але й для утворення прибутку.

Рівень рентабельності всіх організацій та установ залежить від величини прибутку, товарної продукції, витрат виробництва, величини основних виробничих фондів і нормованих обігових засобів. Важливими факторами, що забезпечують зростання прибутку і рентабельності підприємства, є підвищення продуктивності праці, фондоддачі, економія матеріальних ресурсів, рівень технічних ресурсів, рівень технічного прогресу, а саме, механізації і автоматизації трудомістких технологічних процесів, удосконалення організації виробництва та ін. урахування підприємством таких факторів дасть змогу підвищувати ефективність його діяльності.

Таблиця 2.11 Динаміка показників рентабельності,%

Показник	2014	2015	2016	2017	2018	Відхилення 2018 до 2014, ± п.п.
1	2	3	4	5	6	7
Рівень рентабельності виробництва продукції	23,9	13,3	10,8	11,5	17,4	-6,5
Рівень рентабельності продажу	19,3	11,8	9,8	10,3	14,8	-4,5
Рентабельність операційної діяльності	3,0	3,8	3,0	4,5	7,2	+4,2
1	2	3	4	5	6	7
Сукупний рівень рентабельності діяльності підприємства	1,7	1,7	1,2	3,9	7,2	+5,5
Рентабельність основного капіталу	1,3	1,4	1,2	3,7	6,6	+5,3
Рентабельність авансованого капіталу	1,8	2,0	1,8	5,8	8,4	+6,6
Рентабельність оборотного капіталу	4,9	5,0	4,5	15,0	15,1	+10,2
Норма прибутку	1,1	1,2	1,2	2,7	4,3	+3,2

Отже, щоб визначити рівень рентабельності виробництва продукції підприємства, розглянемо дані таблиці 2.11.

У звітному 2018 році рівень рентабельності виробництва та реалізації зменшились у порівнянні з базисним 2014 роком відповідно на 6,5 та 4,5 пункто – проценти. Таку негативну динаміку спричинили зменшення валового прибутку. Що був отриманий підприємством.

За рахунок збільшення суми чистого прибутку всі показники рентабельності, які визначені через співвідношення з ним збільшились в середньому на 3-5 %. Проте вплинуло на суттєве збільшення рентабельності цього виду ресурсу.

ОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

3.1 Фактори підвищення рентабельності операційної діяльності Білопільської філії ДП «Укрліктрави»

Сучасні світові тенденції розвитку соціально-економічних систем будь-якого рівня пов'язані, перш за все, з такими векторами як: орієнтація на принципи сталого розвитку[32,35,42,45,50,52,54,63,65,70,73,74,80], цифровізація економіки[34,39,47,68,69,72,75,76,76,79,81,82], розвиток альтернативних джерел енергії, інтернаціоналізація економічних відносин, еколого-економічна безпека, стрімке впровадження інноваційних технологій[33,37,44,46,51,53,55,64,66]. Саме ці вектори будуть визначати розвиток діяльності підприємств у напрямку пошуку резервів підвищення ефективності операційної діяльності [27,29,31,40,43,56,58,60,62].

Розглянута система підходів до визначення рентабельності вже сама по собі значною мірою розкриває основні напрямки пошуку резервів підвищення ефективності операційної діяльності підприємства. Як певне узагальнення визначимо схему цього пошуку на рисунку 3.1.

Схема окреслює загальні напрямки аналізу об'єкта. Перший з них – ресурсний – відображає першочергову необхідність аналізу ефективності використання наявної матеріальної бази виробництва та живої праці. При цьому слід враховувати рівень завантаження обладнання в часі, структуру собівартості продукції, що виготовляється з точки зору співвідношення в ній часток амортизації, матеріальних витрат, витрат на оплату праці. Зазначені показники слід розглянути в динаміці, а також по можливості порівняти з показниками найближчих конкурентів.

Для оборотних фондів найважливішим показником є швидкість їх обороту, отже слід проаналізувати чинники її збільшення, зокрема такі: зменшення обсягів незавершеного виробництва; удосконалення системи матеріально-технічного забезпечення з метою оптимізації виробничих

запасів; прискорення реалізації готової продукції (активізація маркетингової діяльності); зменшення обсягів дебіторської заборгованості.

Крім того, слід звернути увагу і на інші напрямки раціоналізації використання матеріальних ресурсів: проаналізувати основні причини втрат та нераціонального використання ресурсів; забезпечити обґрунтоване нормування витрат матеріалів; організувати використання вторинних ресурсів; створити систему заохочення за економію сировини, енергії та матеріалів та відпрацювати її дійовість; акцентувати увагу на використанні сучасних високотехнологічних матеріалів.

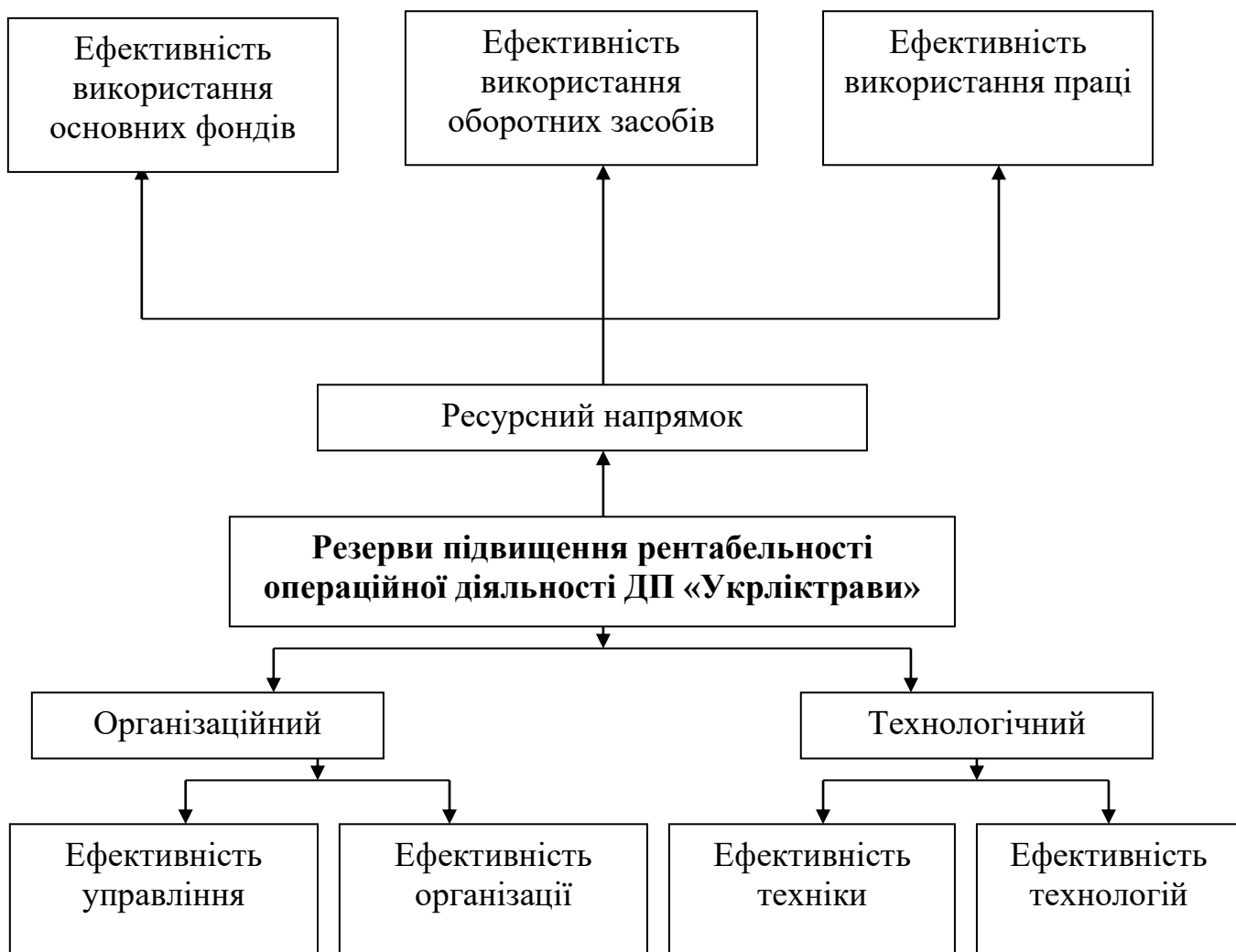

Рис. 3.1. Схема пошуку резервів підвищення рентабельності операційної діяльності ДП «Укрліктрави»

Що стосується аналізу ефективності використання трудового потенціалу

підприємства, то тут слід зосередити увагу на таких аспектах: внутрішньо змінні втрати робочого часу; втрати робочого часу внаслідок плинності кадрів; рівень використання засобів механізації, автоматизації праці та комп'ютерної техніки; аналіз системи стимулювання працюючих; визначення професійно-кваліфікаційної структури працюючих [5].

У межах другого, тобто організаційного, напрямку здійснюється пошук можливостей підвищення ефективності тих процесів, що відбуваються на підприємстві. При цьому насамперед увага звертається на ефективність управління.

Важливою складовою ефективності підприємства, а отже, і значним резервом її підвищення, є організація виробничого процесу. У конкретних умовах підприємства слід проаналізувати всі аспекти, що визначають ефективність організації робіт, — від рівня робочого місця окремого робітника чи спеціаліста до рівня підприємства в цілому. Для виробничих підприємств, ураховуючи, звичайно, специфіку їх діяльності, особливу увагу треба звертати на можливості застосування більш ефективних типів виробництва (масового, багатосерійного).

І, нарешті, останнім (але не за важливістю) напрямком пошуку можливостей підвищення ефективності є технологічний.

3.2 Інтегрована модель чинників прибутковості виробництва

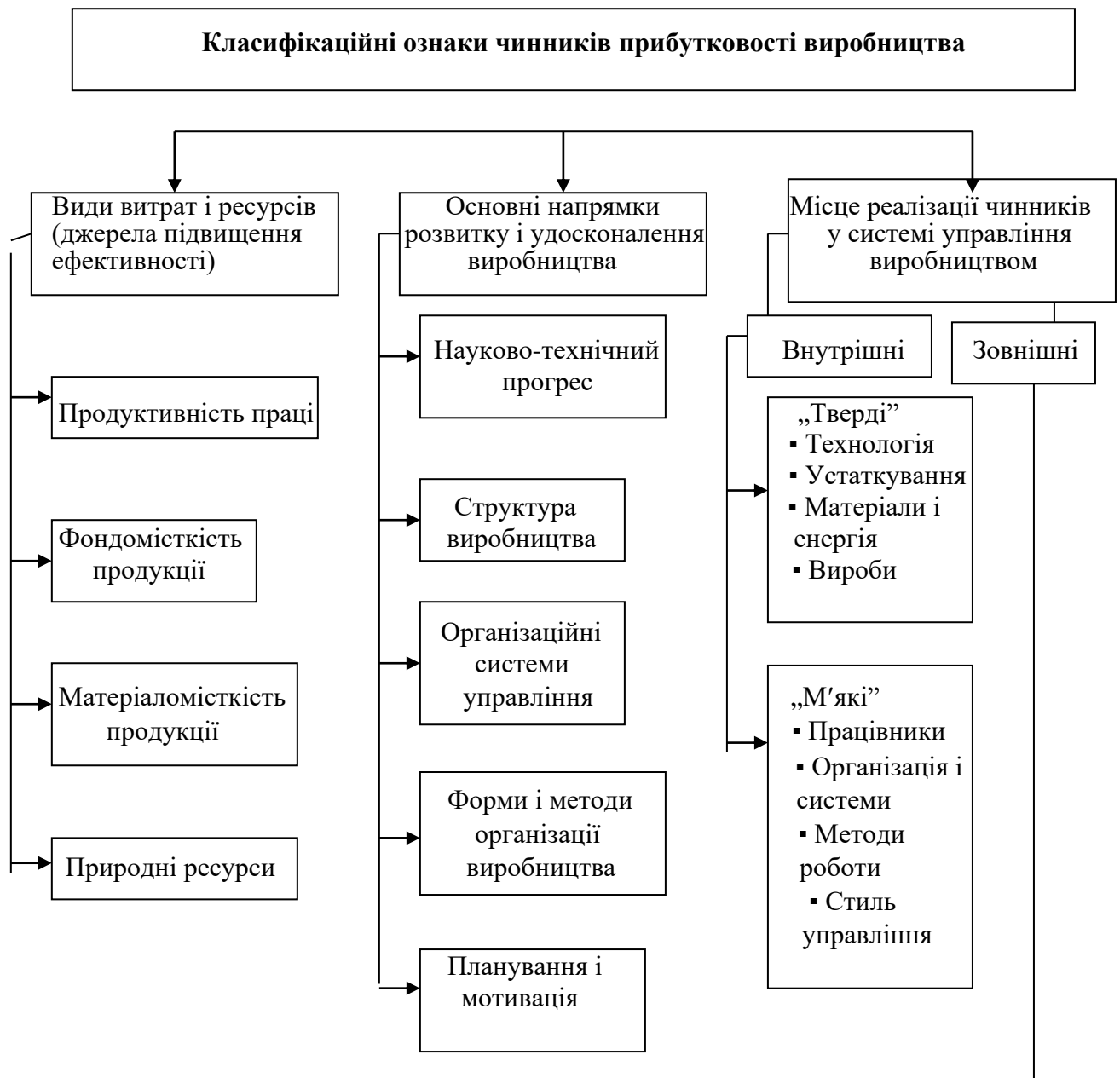
Вирішення проблеми технологічного відставання особливо актуальне для українських підприємств. Причому проблема ця є комплексною і має, принаймні, два компоненти: матеріальний та нематеріальний. Перший з них - це удосконалення технічної бази, а другий — організаційно-правові проблеми.

На думку багатьох економістів, подоланім технічного і технологічного відставання потребує не просто переходу на сучасні технології, а впровадження комплексу відносин, що називається корпоративною

культурою. Така культура має запозичуватись, звичайно, у найпереводіших компаній з тривалим досвідом роботи в ринковому середовищі [48].

Розглянемо інтегровану модель чинників прибутковості виробництва (продуктивності діяльності підприємства як виробничо-економічної системи), що зображена на рисунку 3.2.

Неабиякий безпосередній вплив на результативність діяльності підприємств, рівень ефективності їх виробництва в цілому справляє належний розвиток і високоякісне функціонування виробничої інфраструктури — комунікацій, транспорту, оптової і роздрібною торгівлі, спеціалізованих інформаційних систем тощо.

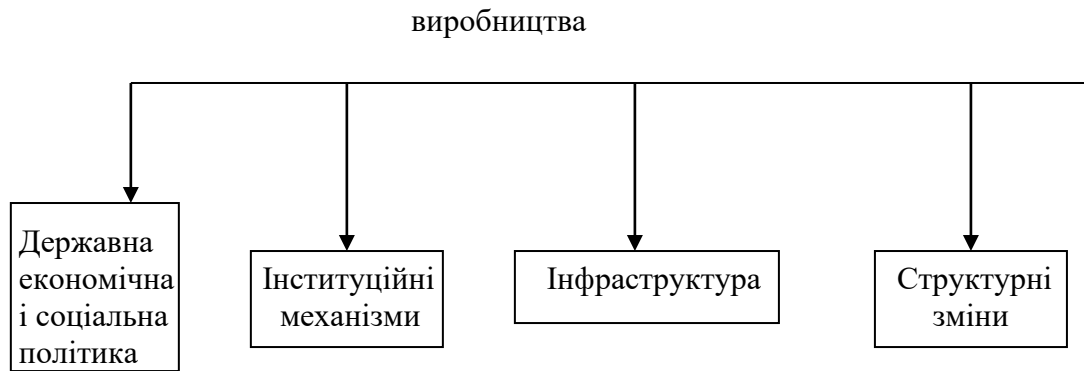

Рис. 3.2. Інтегрована модель чинників прибутковості виробництва [21].

Найбільш важливими, окрім політичних, вважаються структурні зміни економічного і соціального характеру. Здійснювана державою (урядом) економічна і соціальна політика істотно впливає на ефективність суспільного виробництва через: практичну діяльність урядових установ і державних структур; різноманітні види законодавства; фінансові заходи і стимули (податки, тарифи, фінансова підтримка великих науково-технічних і виробничих проектів, фінансування соціальних програм, регулювання процентних ставок для кредитів); установлювані та контрольовані економічні правила і нормативи (регулювання доходів і оплати праці, контроль за цінами, ліцензування зовнішньоекономічної діяльності тощо); створення ринкової, виробничої і соціальної інфраструктури; макроекономічні структурні зміни; програми роздержавлення власності і приватизацію державних підприємств; комерціалізацію організаційних структур невиробничої сфери тощо [22].

Стосовно інституційних механізмів, постійне функціонування на національному, регіональному чи галузевому рівнях спеціальних інституційних механізмів — організацій (дослідних і навчальних центрів, інститутів, асоціацій), діяльність яких зорієнтована на: визначення і розв'язання основних проблем підвищення ефективності (продуктивності) різних виробничо-економічних систем і економіки в цілому; практичну реалізацію стратегії і тактики розвитку народного господарства, здійснюваних на відповідних рівнях управління; підготовки, перепідготовки,

підвищення кваліфікації менеджерів і інших кадрів для ринкової економіки.

"Твердими чинниками" позначають такі, що можна виміряти і мають фізичні параметри, а "м'якими" — ті, які не можна фізично відчутти, проте мають неабияке значення для економічного управління виробництвом (наприклад, інформація, знання і кваліфікація кадрів, методи і системи організації різних процесів тощо). Відомо, що стиль управління, в якому поєднані професійна компетентність, діловитість і висока етика взаємовідносин між людьми, впливає практично на усі види і напрямки діяльності підприємства [18].

Прагнення отримати прибуток більший, ніж всередині країни, спонукає підприємство виходити на міжнародний ринок. Незважаючи на присутність чинника невизначеності у новому середовищі (нові конкуренти, мінлива ринкова кон'юнктура, коливання валютних курсів, політична нестабільність і т.д.), підприємство прагне нарощувати свою присутність на світовому ринку.

Стратегія ЗЕД базуються на прогнозуванні майбутнього стану підприємства і зовнішнього середовища, її призначенням є мобілізація ресурсів і координація діяльності всіх підрозділів підприємства в напрямку досягнення заявлених довгострокових цілей (вихід на міжнародний ринок, збільшення прибутку, зниження собівартості, збільшення масштабів діяльності, створення спільних підприємств тощо) [20].

Впровадження на практиці стратегічного планування у сфері зовнішньоекономічної діяльності дає ряд переваг, оскільки воно змушує фірму більш чітко визначати свої завдання і зовнішню політику; веде до кращої координації зусиль працівників організації і визначення показників діяльності фірми для наступного контролю; привчає керівників постійно мислити перспективно і готувати підприємство до несприятливих змін у внутрішньому і зовнішньому середовищі; дає змогу більш наочно демонструвати взаємозв'язок усіх посадових осіб.

Численні дослідження показують, що стратегічне планування підвищує якість управління, приводить його у відповідність до вимог швидких і часто

непередбачуваних змін у зовнішньому середовищі. Це сприяє зростанню обґрунтованості управлінських рішень і концентрації довгострокової і поточної діяльності менеджерів, спрямованої на досягнення глобальних цілей фірми.

Складність економічних явищ і процесів у світовому господарстві та зростаюча кількість елементів (за рахунок зовнішніх), які оточують підприємство, робить процес формування стратегії обов'язковою умовою господарської діяльності [5]. До того ж, потреба у зваженій політиці та передбаченні ходу зовнішньоекономічної діяльності фірми зростає разом зі збільшенням кількості ринків, де вона проводить свою комерційну діяльність.

Таким чином, стратегічний менеджмент у сфері зовнішньоекономічних зв'язків сприяє стабілізації і зміцненню стратегічних позицій підприємства, забезпеченню його тривалої життєздатності при зміні зовнішніх умов функціонування.

ВИСНОВКИ

Державне підприємство «Укрліктрави» є виробником сільськогосподарської продукції, яка користується великим попитом, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках України. Це - лікарська рослинна сировина.

За період 2014 – 2018 рр. площі с/г угідь господарства залишилися майже не змінними. Рівень розораності земель складає 87,5%. Впродовж досліджуваного періоду зміни відбулися в площах між сінокосами і пасовищами, та незамінною були площі багаторічних насаджень. У цілому земельний фонд господарство використовує інтенсивно, оскільки рівень освоєння загальної земельної площі складає 83,4% і на 5% ще вищий рівень розораності сільськогосподарських угідь.

Найбільшу питому вагу в структурі товарної продукції в рослинництві в 2018 році займає зерно 22,7% та молоко 36,7 %. Виручка від реалізації всіх видів продукції збільшилась за 2014-2018 роки на 2984,2 тис грн. Суттєве позитивне зрушення в вартості реалізованої продукції відбулося з 2016 року, надалі спостерігається незначне її коливання.. Питома вага зернових зменшилась на 8,8%, проте збільшилась доля сої на 16,9%, та майже на стільки ж зменшення лікарської сировини. Що ж стосується виручки від реалізації продукції тваринництва, то за досліджуваний період в її структурі спостерігається сталість. В структурі товарної продукції в середньому за 2014-2018 роки молоко займає 38,3 %, дещо менша частка припадає на реалізацію зернових культур 26,81 %. Отже, на підприємстві склався молочно-зерновий виробничий напрямок спеціалізації. Враховуючи те, що питома вага основного виду продукції в загальній структурі виручки рослинництва і тваринництва займає понад 30 %, то можна констатувати, що господарство має середній рівень спеціалізації та є багатогалузевим.

Вартість основних виробничих фондів у 2018 році в порівнянні з 2014 роком збільшилась на 3148 тис. грн., або на 21,2%..

Відмічається до 2016 року стабільна чисельність персоналу взагалі, та

зменшення чисельності працівників, зайнятих в сільськогосподарському виробництві відбувається в останні 2 роки. В цілому близько 25% зменшення спостерігається в 2018 році в порівнянні з 2014 роком зменшення середньооблікової чисельності як загального персоналу, так і сільськогосподарських працівників.

Фонд оплати праці зріс у 2018 році порівняно з 2014 роком на 45,2%, а середньорічна заробітна плата 1 працівника збільшилась майже вдвічі. Слід відмітити, що у 2018 році господарство у результаті своєї діяльності отримало найбільший прибуток у розмірі 1196 тис. грн. у 2014 — 2016 рр. господарство спрацювало також прибутково, проте рівень рентабельності був 1 – 2%. Розмір чистого прибутку склав відповідно 193 і 212 та 219 тис. грн.

Аналізуючи динаміку сукупного авансованого капіталу можемо спостерігати тенденцію до зміни обсягів діяльності підприємства. За виключенням 2015 та 2017 років, за останні роки спостерігається збільшення суми авансованого капіталу, причому це спостерігається не рівномірно. Найсуттєвіше зростання відбулося у 2018 році в порівнянні з кожним роком досліджуваного періоду. У 2017 році валюта балансу знову скоротилась на 388 тис.грн., на це вплинуло скорочення обсягів операційної діяльності.

Аналітичний баланс ДП «Укрліктрави» свідчать, що в основному зміни в продовж досліджуваного періоду змінилися в структурі майно. Чітко виражена в активах підприємства тенденція зменшення первісної кожної вартості необоротних активів, при чому первісна вартість основних засобів збільшилось на 3086 тис.грн., або на 20,7%. Це свідчить про непропорційність нарахування амортизації.

В структурі капіталу суттєвих змін за досліджуваний період практично не відбулося; дещо збільшилась питома вага власного капіталу, за рахунок зменшення залученого в цілому.

Однак і в складі залученого капіталу вартість поточних зобов'язань збільшилось майже на 1 млн.грн., а за рахунок погашення довгострокових зобов'язань ми спостерігаємо відповідні зміни в його структурі.

Проте збільшення майже на 2 млн.грн. дебіторської та на 1 млн.грн. кредиторської заборгованості свідчить про погіршення розрахункової політики підприємства, а отже є резерви удосконалення постачальницької та збутової складової операційної діяльності.

Динаміка і структура фінансових результатів діяльності підприємства за досліджуваний період з 2014 по 2018 роки (включно) є прибутковим, в якому чітко простежується позитивна динаміка обсягу чистого прибутку. При чому, найкращі фінансові результати спостерігається в останні 2 роки, та найбільша сума чистого прибутку отримана в 2018 році.

Найвищі суми надходжень грошових коштів у результаті операційної діяльності стабільно поступало від покупців та замовників, при чому ці надходження переважають суми реалізації продукції, що і обумовлює наявність значних сум дебіторської заборгованості. Витрати на придбання товарів (робіт і послуг), на оплату праці і відрахувань на соціальні заходи домінують в загальній сумі витрати операційної діяльності.

Аналіз структури витрат на виробництво, управління, збут та інших операційних витрат за економічними елементами дає можливість визначити резерви , ефективного ними управління та корегування суми нерозподіленого прибутку на не грошові статті, зокрема на суму амортизації.

Розглянувши структуру витрат на виробництво продукції (послуг), було визначено, що в 2018 році їх сума становить 14870 тис.грн., і збільшилась вона в порівнянні з базисним роком дослідження майже на чверть, а саме на 23,3%. Найсуттєвіше відносне відхилення в сталому збільшення спостерігається по іншим операційним витратам на 112,1%, та відрахування на соціальні заходи на 53,7%.

Слід відмітити також про зростання суми амортизації у 2018 році в порівнянні з 2014 роком та витратами на оплату праці, відповідно на 16.7 та 19.1%, проте саме тому матеріальні витрати збільшуються нижчими темпами ніж всі інші. В структурі ж операційних витрат найвища питома вага належить матеріальним витратам (коливаються від 53 до 60%) та витратами

на оплату праці (в межах від 20,4 до 25,6%). В цілому ж за елементами загальне відхилення структури операційних витрат за останні 5 років складає $\pm 5,6\%$.

У 2018 році рівень рентабельності виробництва та реалізації зменшились у порівнянні з 2014 роком відповідно на 6,5 та 4,5%. Таку негативну динаміку спричинили зменшення валового прибутку, що був отриманий підприємством. За рахунок збільшення суми чистого прибутку всі показники рентабельності, які визначені через співвідношення з ним збільшились в середньому на 3-5 %. Проте вплинуло на суттєве збільшення рентабельності цього виду ресурсу.

В структурі активів підприємства найбільшу частину в загальній вартості майна підприємства за весь звітний період становили необоротні активи 63,6% - на кінець 2014 року, 60,0% - на кінець 2015 року та в 2018 році структура активів змінилось, коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів зріс вдвічі.

Розмір оборотних активів підприємства у 2014-2018 рр. збільшився на 3925 тис. грн., або 98,8%. Збільшення оборотних активів позитивна тенденція для ДП «Победа», що свідчить про підвищення ролі операційної діяльності підприємства.

Найточніше загальну структуру активів характеризує коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів, який на кінець 2018 року становить 1,23. Структуру майна товариства можна оцінити як мобільну: у підприємстві переважають оборотні активи, вартість яких та питома вага до того ж мають тенденцію до збільшення протягом аналізованого періоду.

Протягом періоду, що аналізується, можна відзначити задовільний стан основних засобів. Так, знос основних засобів в 2018 році сягає 70,9 %, у 2014 році 56,9 %. Відповідно, придатними до використання основних засобів є 29,1 % та 43,1%.

Якщо порівняти коефіцієнт зносу із значеннями минулих років, то можна відзначити, що в 2018 році він збільшився порівняно з 2014 роком на

0,14, а порівняно з 2015 роком на 0,089 і склав 0,709. При чому нерівномірність нарахування зносу є очевидною.

Підприємство вживає заходи щодо поліпшення стану основних засобів, оскільки первісна вартість основних фондів за звітний період зросла на 3089 тис.грн., або 20,7%.

Вартість введених основних засобів у 2018 році зменшилась порівняно з 2015 роком на 72 тис. грн. У результаті коефіцієнт оновлення в 2018 році зменшився порівняно з 2015 роком на 0,006. Проте в порівнянні з 2014 роком вартість введених основних засобів зросла на 171 тис. грн., що зумовило зростання коефіцієнта оновлення в 2018 році порівняно з 2014 роком на 0,010. Таким чином, на кінець 2018 року підприємство вклало значні кошти в оновлення основних засобів, що є позитивним.

Одночасно зменшення в 2018 році вартість виведених основних засобів, як в порівнянні з 2015, так і з 2014 роками. Вибуття основних засобів, особливо в останній період, зменшилось на 769 тис.грн, що і обумовило відхилення коефіцієнта зношеності по періодам.

Слід відмітити, що коефіцієнт покриття, який дає загальну оцінку ліквідності перевищує нормативне значення і за досліджуваний період має дозростання.

Коефіцієнт швидкої ліквідності показує ступінь покриття найбільш термінових зобов'язань, він збільшився на 0,35. Коефіцієнт граничної ризикової ліквідності в звітному році досяг нормативного значення можна стверджувати, що досліджуване підприємство є платоспроможним, а порівнюючи з 2014 роком – говоримо про суттєве покращення рівня платоспроможності підприємства за досліджуваний період.

Проаналізувавши показники рентабельності слід зазначити, що ДП «Укрліктрави» є прибутковим підприємством, операційну, і інші види діяльності здійснює рентабельно. При чому рівень рентабельності за всіма показниками перевищив і досягнення інших підприємств.

Головною метою для ДП «Укрліктрави» є отримання прибутку при

вирощуванні лікарських культур при незмінних витратах. Для досягнення своєї мети та отримання належного результату підприємство має все необхідне: кошти, насіння власного виробництва та закуплене, техніку, землю, достатню кількість трудових ресурсів, добрива, засоби захисту рослин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України “Про інвестиційну діяльність” [Офіційне видання] № 3461-7 від 02.06.2011. – ВВР, 2011, № 51. – С. 578.
2. Закон України про загальнообов’язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності” від 23.09.99 № 1105-XIV, Ж. „Налого і бух облік” № 4, 2000. - [Офіційне видання]
3. Закон України "Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру" № 1809-III. — К., 2000.
4. Анализ величины издержек, объема производства и прибыли (1) 1/5 -- CONSULTING.RU №59 [Бібліотека офіційних видань]
5. Бандурка О.М. Фінансова діяльність підприємства: Підручник./ О.М. Бандурка // - К.:Либідь, 2008. - 312с.
6. ”. / Н.Г. Волков// - Журнал “Главбух” сентябрь 2006. - №9. – С.55.
7. Баканов М.И., Шеремет А.Д. Теория экономического анализа: Учебник.-М.: Финансы и статистика, 2007.- 41с.
8. Борисова В.А. Економічні проблеми виробництва та споживання екологічно чистої продукції / В.А. Борисова// Економіка АПК. – 2010. - №10. – с.8-11.
9. Бородіна О.І., Радіонов О.М. Аналіз прибутковості виробництва різних видів сільськогосподарської продукції О.І. Бородіна, О.М. Радіонов // Пропозиція – 2008. №3-С.53-54
- 10.Гордієнко І. В. Інформаційні системи в менеджменті - Навчальний посібник / І.В. Гордієнко// Навчальний посібник.- К.: Сузір’я, 2012.- 425с.
- 11.Івахненко В. І., Болох М. А. Економічний аналіз господарської діяльності. — К.: КНЕУ, 2009. — 204 с.
- 12.Каруца С.М.. Фінансова звітність як предмет державного фінансового контролю.// Фінансовий контроль(всеукраїнський науково-теоретичний, інформаційно практичний журнал) № 1 від 09.01.2012
- 13.Ковалев А.И., Привалов В.П. Анализ финансового состояния предприятия. Издание 2-е, переработанное и дополненное. - М.: ЗАО “Центр экономики и маркетинга”, 2007 г.
- 14.Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств. К:”Знання”, 2010 р.
- 15.Латинін Н.Д. Показники ефективності сільськогосподарського виробництва в економічному аналізі // Науковий вісник НАУ.№43 – К.:2011 С. 165-170.
- 16.Ніколаєва С.А. Особливості обліку витрат в умовах ринку: система "директ-костинг", теорія і практика -М.: Фінанси і статистика, 2013.-

- 128 с.
17. Оркуш Е. Порядок застосування нового Плану рахунків.// Дебет-Кредит №7, 2010
 18. Пасічник В.Г., Акіліна О.В.: Організація виробництва. - Навчальний посібник. Київ. - Центр навчальної літератури 2005. - 248 с.
 19. Покропивний СФ. Економіка підприємства: Підручник - К. : КНЕУ, 2000. -528 с.
 20. Рогач І. Ф., Сендзюк М. А., Антонюк В. А. Інформаційні системи у фінансово-кредитних установах: Навч. посібник. — 2-ге вид.,-2012р.
 21. Саблук П.Т. Основні напрями розвитку високоефективного агропромислового виробництва в Україні // Економіка АПК. - 2012. - №7. – С.3-13
 22. Стельмах М.В. Анализ издержек по их функциям. Тернополь: ТАНХ, 2011
 23. Сурубалдін С.С. Облік витрат на виробництво в промисловості США. - М.: Фінанси, 2010. - 160 с.
 24. Ткач В.І., Ткач М.В. Міжнародна система обліку і звітності. - М.: Фінанси та статистика, 2012. -160 с.
 25. Lukash, O. A. Companies' Innovative Development Trends in the Green Economy / O. A. Lukash, Y. M. Derev`yanko, T. V. Marchenko // Механізм регулювання економіки. – 2016. – № 4. – С. 77–85
 26. Lukash, O. A. The State and Trends of Enterprises Efficiency on the Basis of Modern Indicators / O. A. Lukash, Y. M. Derev`yanko, M. A. Litsman, A. O. Svitlychna // Механізм регулювання економіки. – 2020. – № 1. – С. 83–93.
 27. Бурлакова, І. М. Еколого-економічний потенціал використання біогазових технологій у сільському господарстві [Текст] / І. М. Бурлакова, О.В. Кубатко, Є. І. Зябіна // Вісник СумДУ. Серія Економіка. – 2013. – № 4. – С. 19–25.
 28. Дерев'яно Ю. М. Соціальна та солідарна економіка: поняття та сутність, досвід та перспективи / Ю. М. Дерев'яно, Л. Г. Мельник, О. В. Кубатко // Mechanism of Economic Regulation. - 2014. - № 3. - С. 89-98. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mre_2014_3_12
 29. Економіка енергетики : підручник / за ред. Л. Г. Мельника, І. М. Сотник. – Суми: Університетська книга, 2015. – 378 с. (<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/45315>)
 30. Економіка підприємства: Підручник / За ред. Л.Г. Мельника. – Суми: Університетська книга, 2004. – 630 с.
 31. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. д.е.н.,проф. Л. Г. Мельника. - Суми : Університетська книга, 2012. - 864 с
 32. Карінцева О.І. Науково-методичний підхід до оцінювання екологічного ризику різних видів економічної діяльності // Маркетинг і менеджмент інновацій. 2017. № 3. С. 378–388. (Web of Scince) <http://doi.org/10.21272/mmi.2017.3-35>

33. Карінцева О.І. Реструктуризація національної економіки України в умовах сталого розвитку: Монографія. Суми: Університетська книга, 2018. 349 с.
<http://lib.sumdu.edu.ua/library/DocumentDescription?docid=SuSDU.BibRecord.722817>
34. Карінцева О.І. Структура національної економіки в контексті концепції сталого розвитку [Електронний ресурс] // Економіка: реалії часу. 2018. № 1 (35). С. 71-78. URL: <https://economics.opu.ua/files/archive/2018/No1/71.pdf>
35. Карінцева О.І. Оптимальна структура національної економіки, як запорука стійкого розвитку держави // Проблеми економіки. 2018. № 1 (35). С. 62-68. https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2018-1_0-pages-62_68.pdf
36. Кубатко О. В. Інвестування в людський капітал як фактор зростання конкурентоспроможності підприємства / О. В. Кубатко, Ж. С. Пронікова // Механізм регулювання економіки. — 2013. — № 3. — С. 92–99.
37. Кубатко О. В. Особливості підходів «сильної та слабкої сталості» як напрями в екологічно збалансованого розвитку регіонів / О. В. Кубатко // Економіка і держава. – 2009. – № 12. – С.67 – 70 .
38. Кубатко О. В. Економіка ЄС та Україна: потенціал торгової співпраці та розвитку / О. В. Кубатко, Т. В. Пімоненко. – Суми : ПФ «Видавництво «Університетська книга», 2019. – 160 с.
39. Кубатко О. В. Інноваційний розвиток підприємств в умовах економічної нестабільності / О. В. Кубатко, Ю. О. Омеляненко // Механізм регулювання економіки. – 2015. – № 2. – С. 54–60
40. Кубатко О. В. Основи європейської економіки та торгової політики: навчальний посібник / О. В. Кубатко, Т. В. Пімоненко. – Суми : ПФ «Видавництво «Університетська книга», 2019. – 80 с.
41. Кубатко О.В. Діяльність підприємства у світлі синергетики/ Л.Г. Мельник, О.В. Кубатко // Вісник Сумського державного університету. Серія: економіка. – 2005. – №10 (82). – С. 117–124.
42. Кубатко О.В. Екологічні інновації як джерело флуктуацій енергоефективного розвитку національної економіки. /О.В. Кубатко //Маркетинг та менеджмент інновацій – 2016. – № 4 С. – 365 - 376.
43. Кубатко О.В., Акуленко В.Л., Іскаков А.А. Розвиток виробничого потенціалу машинобудівних підприємств в умовах нестабільного ринкового середовища /О.В. Кубатко, А.А. Іскаков //Механізм регулювання економіки. – 2015. – № 3. С. 43-51.
44. Мельник Л.Г., Кубатко А. В. Научный подход к определению экологического следа, как индикатора устойчивого развития на уровне региональных экономик . Механізм регулювання економіки. 2009, №1, С. 194–202.
45. Мельник Л.Г. “Зелена” енергетика як провідна ланка “зеленої” економіки: досвід Європейського Союзу / Л.Г. Мельник, О.І.

- Карінцева, І.Б. Дегтярєва // Енергоефективність та енергозбереження: економічний, техніко-технологічний та екологічний аспекти: колективна монографія / за заг. ред. П.М. Макаренка, О.В. Калініченка, В.І. Аранчій. - Полтава: ПП "Астрыя", 2019. - С. 85-91. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/74057>
46. Методи оцінки екологічних втрат : монографія / За ред. Л. Г. Мельник, О. І. Карінцева. - Суми, 2004. - 288 с.
47. Мотиваційні механізми дематеріалізаційних та енергоефективних змін національної економіки : монографія / за заг. ред. доктора екон. наук, проф. І. М. Сотник. – Суми : Університетська книга, 2016. – 368 <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80197>
48. Підприємництво, торгівля та біржова діяльність : підручник / за заг. ред. д.е.н., проф. І. М. Сотник, д.е.н., проф. Л. М. Таранюка. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2018. – 572 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80114>
49. Проривні технології в економіці і бізнесі (досвід ЄС та практика України у світлі III, IV і V промислових революцій) [Електронний ресурс] : навч. посіб. / Л. Г. Мельник, Б. Л. Ковальов, Ю. М. Завдов'єва та ін.; за ред. Л. Г. Мельника та Б. Л. Ковальова. – Суми : СумДУ, 2020. – 180с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/79621>
50. Тарасенко С.В., Харченко М.О. Практичні аспекти екологоорієнтованого розвитку підприємств на основі формування нематеріальних активів (мова оригіналу - українська) [Текст] / С.В. Тарасенко, М.О. Харченко // Механізм регулювання економіки. — 2009. — № 4, Т. 1. — С. 241-244. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/3539>
51. Харченко, М. О. Наукові основи обґрунтування підвищення еколого-економічної ефективності економічних систем [Текст] : автореферат... канд. екон. наук, спец.: 08.00.06 - економіка природокористування та охорони навколишнього середовища / М. О. Харченко. - Суми : Сумський державний університет, 2008. - 20 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/327>
52. Харченко М.О., Карінцева О.І., Тарасенко С.В., Дяченко А.В. Промислова політика як фактор у системі управління економічною безпекою регіону з позиції формування екологічних бар'єрів // Управління інноваційною складовою економічної безпеки : монографія у 4-х томах / за ред. д.е.н., професора Прокопенко О.В. (гол. ред.), к.е.н., доцента Школи В.Ю., к.е.н. Щербаченко В.О. Суми: ТОВ «Триторія», 2017. Т. II. С. 229-240 <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/66707>
53. Харченко М.О., Карінцева О.І., Тарасенко С.В. Економічна основа векторів дематеріалізації та енергоефективності в процесах розвитку економіки // Мотиваційні механізми дематеріалізаційних та енергоефективних змін національної економіки: монографія; за заг.

- ред. Доктора екон.наук, проф. І. М.Сотник. Суми: Університетська книга, 2016. С. 33-38 <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80197>
- 54.Харченко М.О., Тарасенко С.В., Дяченко А.В., Юрко Р.Ю. Особливості розвитку ринків в 21 сторіччі: тенденції світу та України // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. 2017. № 4. С. 115-120. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/68375> 10.21272/1817-9215.2017.4-19
- 55.Харченко М.О., Карінцева О.І., Панченко А.А. Теоретичні підходи до визначення поняття “структура національної економіки” // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. 2017. № 3. С. 146--154.
https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/media/attachments/2020/03/04/_3_2017.pdf
- 56.Харченко М.О. Управління витратами у системі стратегій "контролю" та "ризик" суб'єкта господарювання [Текст] / О.І. Карінцева, М.О. Харченко, С.В. Тарасенко // Механізм регулювання економіки. – 2016. – № 4. – С. 1-12. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/66359>
- 57.Харченко М.О. Ефективність використання лізингу в сучасних умовах [Текст] / О.І. Карінцева, М.О. Харченко, С.О. Кальченко // Механізм регулювання економіки. - 2016. - № 3. - С. 97-106. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/4959>
- 58.Харченко М.О., Пономарьова Г.С. Формування ціни в умовах ризику та невизначеності// Економічні проблеми сталого розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених імені професора Балацького О. Ф. "Економічні проблеми сталого розвитку" / за заг. ред.: Т.А. Васильєвої, О.В. Шкарупи – Суми: Сумський державний університет, 2019. – С.187-188 <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/75222>
- 59.Харченко М.О., Карінцева О.І., Кальченко С.О. Науково-методичні засади використання лізингу як способу формування капіталу в підприємстві // Економічні проблеми сталого розвитку [Текст]: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих учених "Економічні проблеми сталого розвитку", присвяченої пам'яті професора Олега Балацького (м. Суми, 23–27 квітня 2018 р.) / за заг. ред. Т.А. Васильєвої, Г.О. Швіндіної. - Суми: СумДУ, 2018 – Ст. 29-32 <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/70420>
- 60.Харченко М. О. Передумови формування інноваційної економіки [Текст] / М. О. Харченко, В.В. Гаврилова // Економічні проблеми сталого розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-технічної конференції студентів, аспірантів і молодих, присвяченої 80-річчю від дня народження професора Олега Балацького, м. Суми, 21-25 квітня 2017 р. / за заг. ред.: Т.А. Васильєвої, Г.О. Швіндіної. – Суми: СумДУ, 2017. – С. 73-75. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/64313>

61. Харченко М. О. Управління витратами як спосіб оптимізації виробництва [Текст] / М. О. Харченко, О.Ю. Семенко // Економічні проблеми сталого розвитку: матеріали Всеукраїнської науково-технічної конференції студентів, аспірантів і молодих, присвяченої 80-річчю від дня народження професора Олега Балацького, м. Суми, 21-25 квітня 2017 р. / за заг. ред.: Т.А. Васильєвої, Г.О. Швіндіної. – Суми: СумДУ, 2017. – С. 75-76.
<http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/6430>
62. Харченко М. О., Дегтярьова І.Б. Стратегія підприємства: Конспект лекцій для студ. спец. 076 "Підприємництво, торгівля та біржова діяльність" денної та заочної форм навчання. – Суми : СумДУ, 2016. – 80 с.
63. Чорток, Ю.В. Еколого-економічний механізм управління логістичною системою торговельно-підприємства (+Авторизований доступ) [Текст] : Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук / Ю.В. Чорток. - Суми :СумДУ, 2010. - 210 с.
<http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/15824>
64. Чорток, Ю.В. Екологічна стратегія логістичної діяльності / Ю. В. Чорток // Регіональний збірник наукових праць з економіки: «Прометей» / Донецький економіко-гуманітарний інститут МОН України; інститут економіко-правових досліджень НАН України. – Донецьк: ДЕГІ, 2007. – – Вип. №2 (23). – С. 226-229
65. Чорток, Ю.В. Логістичні стратегії та логістичні процеси на торговельних підприємствах [Текст] / Ю.В. Чорток, А.В. Євдокимов, А.О. Родимченко // Сталий розвиток економіки: Всеукраїнський науково-виробничий журнал / ПВНЗ «Університет економіки і підприємництва» ПП «Інститут економіки і технологій підприємства». – 2012. – Вип. 1 (11). – С. 246-249.
66. Чорток, Ю.В. Теоретические подходы к эколого-экономическому обоснованию дематериализации экономики [Текст] / Ю.В. Чорток, А.С. Гончаренко // Внешнеэкономическая деятельность и обеспечение экономической безопасности. - №1(2). – 2013. – С. 82-86.
<http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/33966>
67. Економіка и бизнес: учебник / под ред. д.э.н., проф. Л. Г. Мельника, д.э.н., доц. А. И. Каринцевой. – Сумы : Университетская книга, 2018. – 608 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80201>
68. Dehtyarova, I. B.; Kubatko, O. V. (2013) Green economy and sustainable development: the vision of economists. Mechanism of Economic Regulation, N. 2, p. 106-112
69. Nakobyan, N., Khachatryan, A., Vardanyan, N., Chortok, Y., & Starchenko, L. (2019). The Implementation of Corporate Social and Environmental Responsibility Practices into Competitive Strategy of the Company. Marketing and Management of Innovations, 2, 42-51.
<http://doi.org/10.21272/mmi.2019.2-04>

70. Karintseva O.I. Scientific and methodological approach to the evaluation of the potential of types of economic activities // *Економіка і регіон*. 2018. № 1 (68). С. 110-117. <http://journals.nupp.edu.ua/eir/article/view/1022/855>
71. Karintseva O.I. Theoretical base of Ukrainian economic structure // *Механізм регулювання економіки*. 2017. № 4. С. 183-191. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/68721>
72. Karintseva O., Hens, L., Shkarupa O., Kharchenko M. Integral assessment of national economy sustainable development // *International Journal of Environmental Technology and Management*, 2018 Vol.21No.5/6, pp.306 – 318. (SCOPUS) <https://dx.doi.org/10.1504/IJETM.2018.100588>
73. Kharchenko M.O., Shkarupa O.V. Integrated assessment of environmental costs of national economy: A case study // *International Journal of Ecological Economics and Statistics* Volume 38, Issue 3, 2017, Pages 43-50. (SCOPUS) <http://ceser.in/ceserp/index.php/ijees/article/view/4965>
74. Kharchenko M., Karintseva A., Shkarupa O. Economic Restructuring of Ukraine National Economy on the Base of EU Experience // *Reducing Inequalities Towards Sustainable Development Goals: Multilevel Approach* / Edited by Medani P. Bhandari and Shvindina Hanna. River Publishers, 2019. 298 p. P. 161-184. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/78918>
75. Kharchenko M.O. Economic and Social Challenges of Disruptive Technologies in Conditions of Industries 4.0 and 5.0: the EU Experience [Текст] / L. Melnyk, I. Dehtyarova, O. Kubatko, M. Kharchenko // *Механізм регулювання економіки*. - 2019. - №4. - С. 32-42.
76. Kharchenko M.O. Prerequisites for the industrial policy formation of the country in conditions of transition to the sixth technology revolution [Internet source] / O.I. Karintseva, A.V. Dyachenko, S.V. Tarasenko, M.O. Kharchenko // *Economic Processes Management: International Scientific E-Journal*. - 2018. - № 4. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/77646>
77. Kharchenko M., Kozlova D. The Importance of Cost Classification as a Main Process of Cost Accounting // *Економічні проблеми сталого розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених імені професора Балацького О. Ф. "Економічні проблеми сталого розвитку"* / за заг. ред.: Т.А. Васильєвої, О.В. Шкарупи – Суми: Сумський державний університет, 2019. – С.183-184 <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/75222>
78. Kharchenko M., Kovalov Y., Solovyova M. Management of investment attractiveness of the enterprise // *STABICON systems – 2018: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (26 – 28 квітня 2018 р., м. Суми)*. Ст. 115-117
79. Kubatko O.V., Tolok T. S., Edefejimue H. O., Almashaqbeh Ismail Y. A., *Investments in Renewable Energy for Smart Grid Technology Development*. *Механізм регулювання економіки*. – 2019. - № 2. – С. 97 - 105 http://mer.fem.sumdu.edu.ua/index.php?cmd=view_article&article_id=562&issue_id=41

80. Melnyk L., Kubatko O. The impact of green-innovations on environmental quality and energy resource consumption/ International economic relations and sustainable development : monograph. / edited by Dr. Of Economics, Prof. O. Prokopenko, Ph.D. in Economics T. Kurbatova. – Ruda Śląska : Drukarnia i Studio Graficzne Omnidium, 2017. – 272 p
81. Melnyk Leonid, Iryna Dehtyarova, Kubatko O.V. (2019) Sustainable Development Strategies in Conditions of the 4th Industrial Revolution: The EU Experience River Publishers Series in Chemical, Environmental, and Energy Engineering Reducing Inequalities Towards Sustainable Development Goals: Multilevel Approach. Editors: Medani P. Bhandari, Akamai University, Hawaii, USA; Sumy State University, Ukraine. Shvindina Hanna, Sumy State University, Ukraine. ISBN: 9788770221269. e-ISBN: 9788770221252. Pp. 243-258
82. Chortok, Yulija; Yevdokymova, Alona; Serpeninova, Yuliya Journal of Environmental Management and Tourism Volume IX, Issue 5 (29) (2018). – P. 1011-1018 DOI: [https://doi.org/10.14505/jemt.9.5\(29\).13](https://doi.org/10.14505/jemt.9.5(29).13)